

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS KATEDRA

LINA VALAŠIMAITĖ

TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

APELIACIJA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

doc., dr.

S. Juzukonis

Vilnius, 2006

TURINYS

Ižanga	3
1 skyrius. Apeliacijos baudžiamajame procese samprata ir istorinė raida	5
1.1. Apeliacijos baudžiamajame procese samprata	5
1.2. Apeliacijos instituto istorinė raida	11
2 skyrius. Apeliacijos institutas dabartinėje Lietuvos Respublikoje	17
2.1. Bendroji apeliacinio proceso Lietuvos Respublikoje charakteristika	17
2.2. Skundo dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties padavimas	21
2.3. Apeliacinio skundo nagrinėjimas	26
2.4. Apeliacinės instancijos teismo sprendimai	33
3 skyrius. Apeliacija užsienio valstybių baudžiamajame procese	39
3.1. Apeliacija Prancūzijos Federacinėje Respublikoje	39
3.2. Apeliacija Jungtinėse Amerikos Valstijose	43
3.3. Apeliacija Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje	47
3.4. Apeliacija Vokietijos Federacinėje Respublikoje	52
Išvados bei pasiūlymai	55
Literatūra	59
Santrauka	62
Summary	63

IŽANGA

Bendroji temos charakteristika ir aktualumas. Baudžiamajame procese, kaip ir bet kurioje kitoje žmonių veiklos sferoje, gali pasitaikyti klaidų. Klaidos, padarytos priimant nuosprendį ar nutartį pirmosios instancijos teisme, ypač svarbios, nes gali sukelti neatitaisomų padarinių. Būtent nuosprendžio priėmimu baudžiamoji byla išsprendžiama iš esmės ir būtent šiuo dokumentu asmuo gali būti pripažintas kaltu ir jam paskirta kriminalinė bausmė. Priimant nuosprendį įgyvendinami baudžiamąjo proceso tikslai konkrečiose baudžiamosiose bylose. Netinkamai išsprendus kaltumo ir kriminalinės bausmės paskyrimo klausimus, pažeidžiamos asmenų teisės bei laisvės, visuomenės ir valstybės interesai, todėl šios klaidos turi būti nedelsiant ištaisytos. Apeliacijos institutas baudžiamajame procese ir yra skirtas pirmosios instancijos teismo padarytų klaidų ištaisymui.

Apeliacija baudžiamajame procese yra viena iš teismo nuosprendžių ir nutarčių apskundimo formų ir neįsiteisėjusių teismo nuosprendžių ar nutarčių patikrinimo būdas. Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme – kontrolinė baudžiamąjo proceso stadija, kurios paskirtis yra patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas.

Pažymėtina, kad apeliacijos instituto užuomazgas galime rasti jau Senovės Romos valstybės laikotarpiu. Lietuvoje apeliacijos instituto užuomazgos aptinkamos Pirmajame Lietuvos Statute (1529 m.), numačiusiame feodalinės apeliacijos galimybę. Šiuo metu apeliacijos institutas egzistuoja daugelyje pasaulio valstybių. Kontinentinės Europos šalyse apeliacijos samprata ir įgyvendinimas iš esmės nesiskiria nuo apeliacijos supratimo ir įgyvendinimo Lietuvoje. Bendrosios teisinės sistemos valstybėse apeliacijos samprata apima bet kokį pirmosios instancijos teismų apskundimo būdą, taip pat ir tai, kas kontinentinės Europos valstybėse yra suprantama kaip kasacija bei baudžiamųjų bylų atnaujinimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių.

Tyrimo hipotezė – apeliacijos institutas yra būtinas, siekiant apsaugoti asmens teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus baudžiamajame procese nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžiuose bei nutartyse pasitaikančių klaidų.

Tyrimo objektas – apeliacijos instituto istorinė raida, apeliacijos Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose procesuose sampratos, apeliacinio skundo padavimo ir jo išnagrinėjimo problemos.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių baudžiamąjo proceso įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, reglamentuojantys apeliacijos institutą, apeliacinio

skundo padavimo bei jo išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarką, bei mokslinė teisinė ir istorinė literatūra.

Darbo tikslai yra atskleisti apeliacijos instituto reikšmingumą ir svarbą, apeliacijos sampratą baudžiamajame procese ir apeliacijos istorinę raidą, kuo detaliau paaiškinti apeliacinio skundo pateikimo ir jo išnagrinėjimo tvarką tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse, atskleisti praktines teisės į apeliaciją problemas ir jų sprendimo būdus, išryškinti teisinės reglamentacijos trūkumus, teikti pasiūlymų dėl tinkamiausio apeliacijos instituto baudžiamajame procese teisinio reglamentavimo.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) atskleisti apeliacijos kaip baudžiamojo proceso instituto sampratą;
- 2) apžvelgti apeliacijos instituto istorinę raidą pasaulyje ir Lietuvos Respublikoje;
- 3) išsamiai išanalizuoti apeliacinio skundo pateikimo ir jo išnagrinėjimo tvarką Lietuvoje bei tam tikrose užsienio valstybėse;
- 4) aptarti praktines problemas, iškylančias įgyvendinant teisę į apeliaciją;
- 5) išryškinti apeliacijos instituto baudžiamajame procese teisinės reglamentacijos trūkumus;
- 6) suformuluoti pasiūlymus dėl įstatymų tobulinimo.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Tyrimo šaltiniais tapo Lietuvos Respublikos bei užsienio valstybių įstatymai bei poįstatyminiai teisės aktai, jų oficialūs išaiškinimai, baudžiamojo proceso teisės bei istorinė mokslinė literatūra.

Tyrimas atliktas taikant istorinį – genetinį, loginį, sisteminės analizės, lyginamąjį ir kitus metodus.

Darbo struktūra. Diplominių darbą sudaro įžanga, 3 skyriai ir išvados bei pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas.

Pirmajame darbo skyriuje analizuojama apeliacijos instituto baudžiamajame procese samprata ir istorinė raida tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje.

Antrasis skyrius skirtas apeliacijos institutui dabartinėje Lietuvos Respublikoje. Jame pateikiama bendroji apeliacijos instituto charakteristika, analizuojamos apeliacinio skundo pateikimo bei jo išnagrinėjimo problemos, taip pat aptariami apeliacinės instancijos teismo priimami sprendimai, išnagrinėjus apeliacinį skundą.

Trečiajame darbo skyriuje nagrinėjamas apeliacijos institutas atskirų užsienio valstybių – Prancūzijos Federacinės Respublikos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės bei Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamuosiuose procesuose.

1 SKYRIUS. APELIACIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA

1.1. Apeliacijos baudžiamajame procese samprata

Šiuo metu galiojantys baudžiamojo proceso įstatymai sudaro prielaidas išsamiai ir nešališkai išnagrinėti kiekvieną baudžiamąją bylą ir priimti joje pagrįstą bei teisėtą nuosprendį ar nutartį. Vis dėlto baudžiamajame procese, kaip ir bet kurioje kitoje žmogaus veiklos sferoje, pasitaiko klaidų. Klaidos, padarytos priimant nuosprendį ar nutartį baudžiamojoje byloje, pažeidžia asmenų teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, todėl privalo būti nedelsiant ištaisytos. Būtent klaidos tikimybė ir yra viena iš priežasčių, dėl kurių pirmosios instancijos teismo nuosprendžiai ar nutartys, kuriais išsprendžiama baudžiamoji byla, neišiteisėja nuo jų priėmimo ar paskelbimo momento. Kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikalstamos veikos padarymą, turi teisę apskusti teismo nuosprendį. Ši teisė įtvirtinta tiek 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto¹ 14 straipsnio 5 dalyje, nustatančioje, kad kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija, tiek 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos² Septintojo protokolo 2 straipsnyje, kuriame teigiama, kad kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę; šios teisės įgyvendinimą, taip pat šio įgyvendinimo pagrindą ir tvarką nustato įstatymas. Lietuvoje teisės apskusti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį įgyvendinimo pagrindus ir tvarką nustato Baudžiamojo proceso kodekso³ VI dalies normos.

Terminas „apeliacija“ yra kilęs iš lotyniško termino *appellatio*, reiškiančio kreipimąsi, skundą. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiami du termino „apeliacija“ apibrėžimai: 1) apeliacija – tai teismo nutarimo apskundimas aukštesnei instancijai; 2) apeliacija – tai kreipimasis į aukštesnę instanciją, didesnę autoritetą persvarstyti kokį klausimą⁴. Apeliacija – tai kreipimasis į aukštesnįjį teismą, kad jis peržiūrėtų žemesnės instancijos teismo sprendimą⁵. Teigiama, kad apeliacija – tai korektyvas (pataisa), kuris kiek sumažina teismo, kaip pagrindinės teisingumą vykdančios institucijos, konstrukcijos išvadų

¹ Prie šio pakto Lietuva prisijungė 1991 m. kovo 12 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimu Nr. I-1136 // Valstybės žinios, 1991. Nr. 27.

² Konvenciją Lietuvos Respublikos Seimas įstatymu ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d. // Valstybės žinios, 1995. Nr. 913.

³ Toliau tekste – BPK (patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785 // Valstybės žinios, 2002. Nr. 37 (su pakeitimais ir papildymais)).

⁴ Adresas Internetu: <http://www.autoinfa.lt/webdic/> (prisijungimo laikas: 2006 m. lapkričio 20 d. 10.10. val.).

⁵ A Dictionary of Law. Third edition. Edited by Elizabeth A. Martin. Oxford University Press. P. 24.

griežtumą⁶. Šiuo metu galiojantis BPK pateikia apeliacinės instancijos (12 straipsnis), apeliacinio skundo (13 straipsnis) bei apelianto (14 straipsnis) sąvokas, tačiau nepaaiškina, kas yra pati apeliacija baudžiamajame procese. Šią sąvoką tenka formuoti vadovaujantis teisine logika bei atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje pateikiamas apeliacijos baudžiamajame procese sampratas.

Baudžiamajame procese apeliacija yra viena iš teismo nuosprendžių ar nutarčių apskundimo formų ir neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių patikrinimo būdas. Apeliacijos esmę sudaro tai, kad apeliacinės instancijos teismas pagal proceso dalyvių ar prokuroro apeliacinius skundus patikrina neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių teisėtumą ir pagrįstumą⁷. Pagrindinė bylų proceso apeliacinės instancijos teisme paskirtis – patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas.

Daugumos valstybių baudžiamojo proceso teisė vartoja tą pačią – apeliacijos – sąvoką, tačiau jos turinys skirtingose valstybėse nėra vienodas. Kontinentinės Europos šalyse, Japonijoje apeliacija suprantama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą ir jį panaikinti ar pakeisti dėl pirmosios instancijos teismo padarytų fakto ar teisės klaidų. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse apeliacijos sąvoka apima kreipimąsi ne tik į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą, bet ir į trečiosios grandies teismą su prašymu peržiūrėti sprendimą, priimtą apeliacine tvarka. Pažymėtina, kad apeliacijos sąvoka gali būti aiškinama labai plačiai ir apimti ne tik kreipimąsi į aukštesnės instancijos teismą, bet ir kreipimąsi į teismą dėl administracinių institucijų veiksmų ar net kreipimąsi su skundu administracine tvarka⁸.

Mokslinėje literatūroje pateikiamos apeliacijos sąvokos skiriasi priklausomai nuo to, kaip vertinama apeliacija baudžiamajame procese – ar kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas (*novum iudicium*), ar kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė (*revisio prioris instantiae*)⁹. Pirmuoju atveju apeliacija suvokiama kaip pirmosios instancijos teismo proceso pakartojimas iš esmės (pakartojamas visas baudžiamosios bylos nagrinėjimas, neatsižvelgiant į priimtą teismo sprendimą ir priimamas savarankiškas apeliacinės instancijos teismo sprendimas, nėra naujų įrodymų pateikimo

⁶ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. P. 48.

⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005. P. 483.

⁸ Hornstein A. D. Appellate Advocacy in a Nutshell. St Paul, Minn.: West Publishing Co., 1984. P. 27-37; The Dictionary of English Law / gen. editor E. Jowit. London: Sweet and Maxwell, 1959. Vol. 1. P. 131.

⁹ G. Ambrasaitė. Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys//Jurisprudencija. 2006. Nr. 4(82), P. 14.

apeliacinės instancijos teisme ribojimų, o apeliacinės instancijos teismas privalo savarankiškai baigti bylą, negražindamas jos į pirmąją instanciją. Antruoju atveju apeliacinės instancijos teisme tikrinamas pirmosios instancijos teismo priimtas sprendimas (faktinės baudžiamosios bylos aplinkybės iš naujo tiriamos tik tuo atveju, jei apeliantas ginčija jų ištyrimo pirmosios instancijos teisme tinkamumą, naujų įrodymų pateikimas ribojamas, o prireikus iš esmės papildyti baudžiamosios bylos medžiagą, byla gali būti gražinta iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Aptarsime šias apeliacijos rūšis – *novum judicium* ir *revisio prioris instantiae* – plačiau.

Novum judicium apeliacijos modelis suprantamas kaip bylos, išnagrinėtos pirmosios instancijos teisme, nagrinėjimas iš naujo apeliacinės instancijos teisme. Toks apeliacinio proceso modelis susiklostė Prancūzijoje, todėl jis neretai vadinamas prancūzų apeliacijos modeliu. Šiame apeliaciniame procese apeliacija reiškia ne tik pirmosios instancijos teismo sprendimo įsiteisėjimo sustabdymą, bet ir bylos nagrinėjimo perkėlimą iš pirmosios instancijos į apeliacinės instancijos teismą. Toks apeliacijos pobūdis lemia ir proceso apeliacinės instancijos teisme pobūdį – faktiškai jis yra identiškas procesui, vykusiam pirmosios instancijos teisme. Darytina išvada, kad esant *novum judicium* apeliacijos modeliui teisminio nagrinėjimo dalykas yra ne pirmosios instancijos teismo nuosprendis ar nutartis, bet apeliacinės instancijos teismui paduotas skundas. Kadangi leidžiama pateikti naujų įrodymų, o byla nagrinėjama pakartotinai, apeliacinės instancijos teismas visais atvejais pats tiria ir vertina įrodymus, todėl negali perduoti bylos pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. *Novum judicium* apeliacijos modelis kritikuojamas dėl įvairių priežasčių. Teigiama, kad sudaromos galimybės vilkinti teismo procesą, nuvertinama proceso pirmosios instancijos teisme reikšmė, nes daugiausia dėmesio skiriama bylos nagrinėjimui apeliacinės instancijos teisme. Su šia kritika negalime nesutikti ir manytume, kad priimtinesnis ir mažiau kritikos sukeliantis yra antrasis apeliacijos modelis – *revisio prioris instantiae*.

Norėtume pabrėžti, kad žymus Lietuvos konstitucinės teisės specialistas Mykolas Romeris taip pat traktavo apeliaciją kaip *novum judicium* modelį. Jis teigė, kad nors pirmosios instancijos teismas ir priima sprendimą, šis sprendimas iš karto neišigali, ir per tam tikrą trumpą laiką gali būti laikomas tik sprendimo projektu. Iki suėjus nustatytam terminui, bylos dalyviui ar dalyviams leidžiama apeliuoti – perkelti bylą į antrosios instancijos teismą ir reikalauti, kad tas teismas iš naujo tą pačią bylą išspręstų¹⁰. Mokslininkas pabrėžė, kad tai, ką daro antrosios instancijos teismas, į kurį buvo perkelta byla, tai ne pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo kritika, bet naujas antrą sykį tos pačios bylos išnagrinėjimas apeliacinio skundo ribose – tose ribose, kuriose apeliaciją pateikęs asmuo yra pareiškęs

¹⁰ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. P. 47.

nepasitenkinimą pirmosios instancijos teismo sprendimu. Padavus apeliacinį skundą, pirmosios instancijos teismo sprendimas teisiškai išnyksta – teisiškai jo nėra ir jis niekuomet negalės įsigalioti. Naujajį sprendimą turės priimti antroji teismo instancija. Net ir tais atvejais, kai antrosios instancijos teismas priima analogišką sprendimą, kokį buvo priėmęs pirmosios instancijos teismas, tai nėra ir negali būti laikoma apskųstojo sprendimo patvirtinimu – tai yra naujas autonominis antrosios instancijos teismo sprendimas. M. Romeris yra nurodęs, kad apeliacinės instancijos teismui skundžiamas ne pirmosios instancijos teismo sprendimas ir ne anksčiau priimtą sprendimą apeliacinis teismas nagrinėja. Apeliacinės instancijos teismas iš naujo nagrinėja pačią anksčiau nagrinėtą civilinę ar baudžiamąją bylą ir būtent toji byla, tas teisinis ginčas, kuris buvo joje iškeltas, ir yra apeliacinės bylos objektas. Apeliacijos esmė ta, kad tą pačią civilinę ar baudžiamąją bylą, tą patį teisinį ginčą leidžiama nagrinėti antrą kartą kitame teisme. Asmeniui suteikiama galimybė nepasitenkinti vienos teisminės institucijos darbu ir reikalauti pakartoti bylos nagrinėjimą kitoje teisminėje institucijoje, kuri paprastai yra geriau organizuota už pirmąją, ypač personaliai (bylos nagrinėjimas kolegialus, teisėjai labiau patyrę ir turintys didesnę darbo stažą).

Revisio prioris instantiae apeliacijos modelis apeliacinės instancijos teismo paskirtimi laiko ne pakartotinį bylos išnagrinėjimą, o jau priimto teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimą. Apeliacinės instancijos teismas nenagrinėja bylos iš naujo, o tik sprendžia, ar pirmosios instancijos teisme priimtas nuosprendis ar nutartis yra teisėtas ir pagrįstas.

Pažymėtina, kad M. Romeris *revisio prioris instantiae* apeliacijos modelį laikė ne apeliacija, o kasacija ir teigė, kad teismo sprendimams (tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose) taikoma tiksli jų teisėtumo teismo kontrolė, vadinama kasacija¹¹. Kasaciniu skundu į kasacinį teismą perkeliama ne pati išnagrinėtoji civilinė ar baudžiamoji byla, bet jau priimtas teismo sprendimas dėl jo galimo neteisėtumo. Kasacinis teismas ne iš naujo nagrinėja konkrečią civilinę ar baudžiamąją bylą, bet svarsto patį teismo sprendimą kaip teismo darbą (aktą), patikrindamas, ar iš tikrųjų jame yra toji neteisė, kurią nurodo kasatorius. Konstatavęs neteisę, konstitucinis teismas panaikina anksčiau priimtą teismo sprendimą.

Atsižvelgiant į tai, kokia medžiaga remiantis tikrinamas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, skiriami trys apeliacijos kaip *revisio prioris instantiae*, modeliai¹².

¹¹ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. P. 50.

¹² Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius, Justitia, 2005. P. 274. (pažymėtina, kad nors šiame vadovėlyje analizuojama apeliacija civiliniame procese, kai kuriuos teiginius galima sėkmingai pritaikyti ir baudžiamajam procesui).

Pirma, pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas gali būti tikrinamas tik pagal pirmosios instancijos teismo posėdžio protokolą ir kitą bylos medžiagą. Jokių duomenų, kurie nebuvo pateikti pirmosios instancijos teismui ir jo ištirti, pateikimas nėra leidžiamas. Apeliacinės instancijos teismas apsiriboja tik bylos medžiagos analize, nauji duomenys ir faktai netiriami, analizuojami vien teisės klausimai. Šis apeliacijos modelis taikomas kai kuriose Jungtinių Amerikos Valstijų valstijose, Australijoje. Modelio egzistavimas pagrindžiamas prisiekusiųjų institutu pirmosios instancijos teisme. Aiškinama, kad nesant prisiekusiųjų instituto apeliacinės instancijos teisme, naujų duomenų, galinčių tapti įrodymais, pateikimas iš principo negalimas.

Antra, pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą galima tikrinti remiantis ne tik bylos medžiaga, bet ir papildomai pateiktais duomenimis. Šiuo atveju teisė pateikti naujus duomenis, galinčius tapti įrodymais, apeliaciniam teismui neribojama. Pavyzdžiui, gali būti ne tik pakartotinai apklausiami pirmosios instancijos teisme apklausti, bet ir nauji liudytojai. Svarbu tik tai, kad nauji ir dar netirti duomenys būtų susiję su apeliacinės instancijos teisme nagrinėjama byla. Toks apeliacijos modelis taikomas Danijoje¹³.

Trečia, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumas ir pagrįstumas tikrinami remiantis bylos medžiaga ir tik išimtiniais atvejais – papildomai pateiktais duomenimis. Galimybė pateikti naujus duomenis apeliacinės instancijos teismui ribojama – juos pateikti galima tik išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, jei tie duomenys atsirado po to, kai pirmosios instancijos teismas priėmė nuosprendį ar nutartį, jeigu pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė priimti ir vertinti tuos duomenis ir panašiai. Šis apeliacijos modelis dar vadinamas ribota apeliacija. Modelis taikomas Austrijoje, Švedijoje, iš dalies – Vokietijoje.

Pažymėtina, kad Europos Tarybos Ministrų komitetas 1995 m. vasario 7 d. rekomendacijoje Nr. R(95) 5 patarė valstybėms nustatyti savo nacionaliniuose įstatymuose ribojimus, kurie neleistų pateikti apeliacinėje instancijoje naujų reikalavimų, faktų ar įrodymų, išskyrus tuos, kurie nebuvo pateikti pirmosios instancijos teismui dėl svarbių priežasčių arba atsirado paaiškėjus naujoms aplinkybėms¹⁴.

Vadovaudamiesi šiuo metu galiojančiu BPK galime daryti išvadą, kad Lietuvos baudžiamajame procese taikomas *revisio prioris instantiae* apeliacijos modelis. Apeliacinis teismas nenagrinėja baudžiamosios bylos pakartotinai, o tik patikrina pirmosios instancijos

¹³ Brief Account of the Administration of Justice in Denmark. The Ministry of Justice of Denmark, 1992. P. 15.

¹⁴ Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995.

teisme priimto nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą. Todėl apeliaciją Lietuvos baudžiamajame procese siūlytume apibrėžti kaip neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo bei pagrįstumo patikrinimą.

1.2. Apeliacijos instituto istorinė raida

Apeliacija – vienas iš vėliausių reiškinių, pasireiškiančių kiekvienos tautos gyvenime¹⁵. Šį teiginį patvirtina apeliacijos baudžiamajame procese atsiradimo ir šio instituto vystymosi istorija. Aptarsime apeliacijos instituto užuomazgas Senovės Romoje, vėliau paanalizuosime, kaip apeliacija baudžiamosiose bylose atsirado ir vystėsi tam tikrose Europos valstybėse – Vokietijoje, Prancūzijoje ir Anglijoje.

Senovės Romoje baudžiamąsias bylas nagrinėdavo arba pats imperatorius asmeniškai, arba dalyvaujant Senatui, turėjusiam patariamąjį balsą. Imperatoriaus sprendimai buvo galutiniai ir neskundžiami. Pasitaikydavo atvejų, kai imperatorius perleisdavo konkrečios bylos nagrinėjimą savo patikėtiniams, o pats tik stebėdavo bei kontroliuodavo jų veiksmus. Romos Respublikos laikotarpiu baudžiamąsias bylas nagrinėjo visuomenės išrinkti magistratai. Jų veiksmus bei sprendimus buvo galima apskusti Visuotiniam susirinkimui, tačiau tai neturėtų būti vertinama kaip apeliacija, kadangi skundžiamasi buvo ne dėl konkretaus byloje dalyvaujančio asmens pažeisto intereso, o dėl to, kad tais atvejais, kai pasireikšdavo bylą nagrinėjančių magistratų piktnaudžiavimas jiems suteiktais įgaliojimais, buvo manoma, kad taip pažeidžiami visos visuomenės interesai, todėl kiekvienas bylos nagrinėjimą stebėjęs asmuo galėjo pateikti skundą Visuotiniam susirinkimui. Senovės Romai tapus imperija, magistratų sprendimus baudžiamosiose bylose buvo galima apskusti imperatoriui, kurio veiksmus nagrinėjant šiuos skundus jau galime laikyti apeliacijos instituto, tokio, kaip mes jį suprantame dabar, užuomazgomis¹⁶. Nepatenkintas sprendimu baudžiamajoje byloje asmuo per nustatytą periodą galėjo raštu arba žodžiu išdėstyti savo skundą imperatoriaus kanceliarijai. Imperatoriaus kanceliarija pareikaludavo iš bylą nagrinėjusių magistratų rašytinės ataskaitos ir tam laikotarpiui, kurį buvo nagrinėjamas asmens skundas, magistratų priimto sprendimo vykdymas būdavo sustabdomas.

Valstybių atsiradimo ir vystymosi periodu teismai Europoje savo veikloje buvo visiškai savarankiški, kadangi centralizuota valdžia arba dar nebuvo susikūrusi, arba nebuvo pakankamai stipri, kad galėtų daryti nors menkiausią įtaką teismų priimamiems sprendimams. Būtent dėl šios priežasties teismų priimami sprendimai baudžiamosiose bylose buvo galutiniai ir niekam neskundžiami. Vystantis ir stiprėjant centralizuotai valdžiai, teismai ėmė prarasti absoliutų savarankiškumą. Tai įtakojo apeliacijos, kaip galimybės apskusti teismo priimtą sprendimą baudžiamajoje byloje, atsiradimą.

¹⁵ Novickyj K. B. Rymskoje pravo. Moskva, 1993. C. 33.

¹⁶ Foinyckyj I. J. Kurs ugolovnovo sudoproizvodstva. Tom II. Cankt Peterburg, 1898. C. 122-125.

Senovės *Vokietijoje* egzistavo nuosprendžio nuginčijimo institutas. Nuginčyti nuosprendį galėjo tiek bylos šalys, tiek bet kuris bylos nagrinėjime dalyvavęs asmuo. Ginčijantis nuosprendį asmuo pateikdavo savo nuosprendžio variantą ir teismas sprendavo, kuris iš nuosprendžių teisingesnis. Vokietijoje išsigalėjus romėnui teisei, atsirado paprotys teismui, susidūrusiam su sudėtinga situacija, kreiptis pagalbos į aukštesnįjį teismą. Aukštesnieji teismai buvo įsteigti didžiausiose Vokietijos miestuose ir jie nagrinėdavo tik ginčytinus klausimus, dėl kurių iš pradžių žemesniųjų teismų teisėjai kreipdavosi asmeniškai, o vėliau – siūsdavo kurjerį su rašytiniu prašymu ir bylos nagrinėjimo ataskaita. Su romėnų teisės išsigalėjimu atsirado galimybė apskusti teismo nuosprendį baudžiamajoje byloje imperatoriui, tačiau Vokietijos valdovai apeliacinę funkciją vykdė vangiai ir galutinis sprendimo dėl apskusto nuosprendžio baudžiamajoje byloje priėmimas susikoncentravo stambiujų žemvaldžių rankose.

Inkvizicinio proceso išsigalėjimas Vokietijoje labai apribojo apeliacijos baudžiamajame procese taikymą. Buvo manoma, kad apeliacija tik apsunkina ir pailgina baudžiamųjų bylų nagrinėjimą. Tačiau vietoj žemesniojo teismo nuosprendžio apskundimo imperatoriui ar stambiam žemvaldžiui atsirado galimybė kreiptis su skundu į aukštesnįjį teismą. Pažymėtina, kad skundo padavimas priimto nuosprendžio vykdymo nesustabdydavo, o kadangi nebuvo nustatyti terminai nei skundams paduoti, nei juos išnagrinėti, abejotina, ar tokia apeliacijos forma galėjo turėti realią galią ginant asmenų teises baudžiamajame procese. Su laiku aukštesniųjų teismų galios plėtėsi – jie ne tik nagrinėdavo skundus dėl žemesniųjų teismų sprendimų, bet galėdavo antrą kartą išnagrinėti žemesniajame teisme nagrinėtą baudžiamąją bylą ir arba priimti joje naują sprendimą, arba gražinti bylą pakartotinai nagrinėti žemesniajam teismui.

Senovės *Anglijoje* teismo sprendimo apskundimo institutas buvo labai plačiai paplitęs, tačiau pažymėtina, kad galimybė apskusti teismo priimtus sprendimus bylose dėl sunkių nusikaltimų (felonies) buvo daug labiau apribota, nei galimybė apskusti sprendimus, priimtus dėl nesunkių nusikaltimų bei nusižengimų. Anglijoje egzistavo tokie teismo sprendimo, priimto baudžiamajoje byloje, apskundimo būdai¹⁷:

1. writ of certiorari, kuris reiškė reikalavimą perkelti bylos nagrinėjimą į aukštesnįjį–Karališkojo sosto teismą. Toks reikalavimas turėjo būti pareikštas anksčiau nei pirmosios instancijos teismas pradėjo nagrinėti baudžiamąją bylą iš esmės. Reikalavimo perkelti bylos nagrinėjimą į šį teismą priežastys galėjo būti pačios elementariausios – pavyzdžiui, sunkumai iškviesti liudytojus į tam tikrą vietovę. Bylas dėl sunkių nusikaltimų Karališkojo sosto teismas paprastai išnagrinėdavo pats, o dėl smulkių nusižengimų (misdemeanors) – gražindavo

¹⁷ Ten pat. P. 128-130.

nagrinėti pirmosios instancijos teismui su savo pastabomis ir pasiūlymais, kaip byla turėtų būti išnagrinėta;

2. prašymas sustabdyti teismo priimto sprendimo vykdymą dėl jo neteisingumo ir ištaisyti padarytas klaidas. Sprendimas „neteisingas“, šalių manymu, galėjo būti dėl vieno ar kelių iš prisiekusiųjų šališkumo, dėl netikslaus kaltinimo ir panašiai. Pažymėtina, kad tik formalias sprendime padarytas klaidas galėjo ištaisyti pats tą sprendimą priėmęs teismas. Kitas klaidas taisydavo aukštesnysis teismas, pakeisdamas pirmosios instancijos teisme priimtą sprendimą;

3. writ of new trial – tai prašymas išnagrinėti baudžiamąją bylą iš naujo. To buvo galima prašyti tik dėl smulkių nusižengimų, teismui priėmus sprendimą baudžiamojoje byloje dėl sunkaus nusikaltimo, bylos nagrinėjimas iš naujo nebuvo įmanomas;

4. writ of error – tai teismo sprendimo apskundimas dėl teismo posėdžio protokole (record) padarytų klaidų. Ši teismo sprendimo apskundimo forma buvo naudojama labai retai dėl to, kad visų pirma, teismo posėdžio protokole padarytos klaidos tik išimtiniais atvejais gali būti nulemiančios paties sprendimo nepagrįstumą ir klaidingumą, be to – Anglijoje dėl bendrosios teisinės sistemos ypatumų teismo posėdžio protokolo sąvoka nebuvo pakankamai aiškiai apibrėžta;

5. venire facias de novo – tai prašymas iš naujo išnagrinėti tą pačią baudžiamąją bylą ją jau išnagrinėjusiame teisme, bet esant kitos sudėties prisiekusiesiems.

Kaip matome, Anglijoje jau nuo senovės egzistavo nemažai asmens teisių baudžiamajame procese gynimo ir apsaugos būdų.

Senovės *Prancūzijoje* teismo priimto sprendimo apskundimo institutu sėkmingai naudojosi aukščiausiosios valdžios institucijos, siekdamos sustiprinti savo įtaką. Skundus dėl teismų priimtų sprendimų baudžiamosiose bylose buvo galima paduoti tiek stambiesiems žemvaldžiams (tai besiskundžiančiajam asmeniui, kuris buvo pavaldus konkrečiam žemvaldžiui, nebuvo labai palanku), tiek Aukščiausiajam karališkajam teismui. Karališkasis teismas priimdavo praktiškai visus skundus, nereikalaujamas nei iš skundą padavusio asmens, nei iš teisėjų, kurių sprendimas buvo apskųstas, jokių piniginių įmokų. Tokia skundimo sistema buvo pakankamai veiksminga ir jau XIV a. Karališkasis teismas perėmė praktiškai visų paduodamų skundų dėl baudžiamosiose bylose priimtų sprendimų nagrinėjimą. XV a. pasireiškė galimybės paduoti skundą dėl teismo priimto sprendimo ribojimas. Labiausiai tai įtakojo Karališkojo teismo perkrovimas darbu, taip pat būtinybė kuo greičiau įvykdyti baudžiamosiose bylose priimtus sprendimus. Dalį skundų pradėjo nagrinėti Parlamentas, taip pat buvo nustatyta, dėl kurių nusikalstamų veikų priimtų sprendimų paduoti skundus absoliučiai draudžiama.

XVI – XVII a. Prancūzijoje buvo galimi tokie teismo sprendimo, priimto baudžiamojoje byloje, apskundimo būdai:

1. appeal – apskūsti buvo galima tiek galutinį baudžiamojoje byloje priimtą sprendimą, tiek dėl bet kurio baudžiamąją bylą nagrinėjant iškilusio klausimo priimtą teismo nutartį, tačiau tik tais atvejais, kai buvo nagrinėjama byla dėl sunkaus nusikaltimo padarymo. Skundą paduoti galėjo kaltintojas, gynėjas ir teisiamas ar nuteistas asmuo. Jei buvo skundžiamas galutinis byloje priimtas sprendimas, apeliacinė instanciją išnagrinėjusi skundą priimdavo naują sprendimą. Pažymėtina, kad skundo padavimas priimto sprendimo vykdymo nesustabdydavo;

2. defenses – prašymas sustabdyti priimtą sprendimą vykdymą. Ši apskundimo forma visiškai nebuvo veiksminga, todėl labai greitai buvo panaikinta;

3. opposition – tai skundas aukštesniajam teismui dėl žemesniojo teismo teisėjų, priėmusių sprendimą baudžiamojoje byloje, nekompetentingumo;

4. demandes en cassation – prašymas pakeisti žemesnės instancijos teismo priimtą sprendimą. Iš šios apskundimo formos Prancūzijoje išsivystė kasacijos institutas;

5. lettres de revision – prašymas išnagrinėti tą pačią baudžiamąją bylą iš naujo.

XVIII a. Prancūzijoje norintis apskūsti baudžiamojoje byloje priimtą sprendimą asmuo turėjo tokias galimybes: arba prašyti, kad teismas išnagrinėtų tą pačią baudžiamąją bylą iš naujo, tačiau su prisiekusiais, arba kreiptis į aukštesnįjį teismą su prašymu pakeisti žemesniojo teismo priimtą sprendimą.

Ikistatutiniame Lietuvos baudžiamajame procese¹⁸ apeliacijos institutas nebuvo žinomas. Šiuo laikotarpiu iš rašytinių dokumentų, be Magdeburgo teisių, kurias turėjo kai kurie Lietuvos miestai, iki šių dienų išliko ir teisės istorikų yra plačiau aptarti tik du aktai: Prūsų (Pamedės) Teisynas (1340 m.) ir Kazimiero Teisynas (1468 m.). Jie reglamentavo tiek baudžiamosios teisės, tiek baudžiamojo proceso klausimus, tačiau galimybė apskūsti teismo sprendimą juose nebuvo numatyta¹⁹.

Apeliacijos instituto užuomazgas galime pastebėti Pirmajame Lietuvos Statute (1529 m.), kuriame buvo numatyta feodalinės apeliacijos galimybė²⁰. Baudžiamąsias bylas nagrinėdavo seniūnai ir vaivados, o jų priimtus sprendimus buvo galima apskūsti Didžiajam Kunigaikščiui ir Ponų Tarybai. Kadangi Didysis Kunigaikštis dažniausiai būdavo Lenkijoje, aukščiausiojo teismo funkcijas paprastai vykdavo Ponų Taryba. Ji buvo apeliacinė

¹⁸ Ikistatutiniu laikomas Lietuvos baudžiamojo proceso raidos periodas iki XVI a. 3-ojo dešimtmečio vidurio.

¹⁹ Andriulis V. Pamedės Teisyno baudžiamoji teisė ir procesas // Socialistinė teisė. 1978. Nr. 1. P. 49 – 55; Vansevičius S. Lietuvos feodalinės teisės paminklas (Kazimiero Teisynui 500 m.) // Socialistinė teisė, 1968. Nr. 2. P. 44 – 47.

²⁰ Lazutka . Pirmasis Lietuvos Statutas. Vilnius, 2002. P.

instancija seniūnų ir vaivadų išspręstoms byloms ir kaip pirmoji instancija teisė ponus, valdininkus ir stambius žemvaldžius. Kai Didysis Kunigaikštis grįždavo į Lietuvą, Ponų Tarybos, kaip aukščiausiojo teismo, savarankiškas vaidmuo pasibaigdavo. Ponų Tarybos sprendimus galima buvo apskusti Didžiajam Kunigaikščiui. Tai buvo aukščiausioji teisminė instancija. Pažymėtina, kad ilgą laiką skundžiamas buvo ne teismo sprendimas, o teisėjo šališkumas. Panaši apskundimo galimybė išliko ir Antrojo (1566 m.) bei Trečiojo (1588 m.) Lietuvos Statutų galiojimo laikotarpiu.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę pagrindiniu baudžiamojo proceso teisės šaltiniu Lietuvoje nuo 1918 m. iki 1940 m. tapo iš Rusijos imperijos paveldėtas 1864 m. Baudžiamojo Proceso Įstatymas. Pažymėtina, kad Lietuvai esant Rusijos Imperijos sudėtyje, šis teisės aktas taip pat galiojo ir buvo taikomas. Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu jos teismų sistemą sudarė: taikos (apylinkių) teismai, apygardų teismai, Apeliaciniai Rūmai ir Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas²¹. Apeliacine instancija taikos (apylinkių) teismų sprendimams buvo apygardų teismai, o baudžiamosiose bylose, kurias nagrinėjo apygardų teismai kaip pirmoji instancija, priimtiems sprendimams apeliacine instancija buvo Apeliaciniai Rūmai. Apeliacinis procesas tiek Apygardos teisme, tiek Apeliaciniuose rūmuose vykdavo panašiai. Apeliacinės instancijos teismas privalėjo išnagrinėti skundą laikydamasis tų pačių taisyklių, kaip ir pirmosios instancijos teismas.

Apeliacinis skundas dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo galėjo būti paduotas per 14 dienų nuo sprendimo paskelbimo dienos. Proceso šalys skūstis galėjo tiek dėl faktinių baudžiamosios bylos aplinkybių (bylos esmės), tiek ir teisės taikymo aspektu. Pažymėtina, kad apeliacinis skundas galėjo būti ir žodinis – tokiais atvejais privalėjo būti surašomas skundo padavimo protokolas, kurio turinys turėjo atitikti reikalavimus, keliamus apeliaciniam skundai²². Bylose, kurias pirmąja instancija nagrinėjo taikos teismai, apeliacinius skundus galėjo paduoti nuteistasis, civilinis ieškovas bei jų atstovai, taip pat privatus kaltintojas. Apygardos teisme pirmąja instancija išnagrinėtas bylas galėjo skūsti nuteistasis, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, jų atstovai bei prokuroras. Apeliacinės instancijos teisme galiojo viešo baudžiamosios bylos nagrinėjimo principas. Apeliacinio skundo nagrinėjimo ribas nulemdavo apeliacinio skundo dalykas. Baudžiamojo Proceso Įstatymo 889 straipsnyje nurodoma: „kalbos ir pats bylos išžiūrėjimas neturi išeiti iš skundo arba protesto ribų“²³. Apeliacinės instancijos teismas savo sprendimus galėjo grįsti ir pirmosios instancijos teisme užfiksuotais įrodymais, todėl atlikti tiesioginį įrodymų tyrimą buvo apeliacinės instancijos teismo teisė, bet ne pareiga. Išnagrinėjęs bylą, apeliacinės instancijos teismas galėjo arba

²¹ Teismų santvarkos įstatymas // Lietuvos Vyriausybės žinios. 1933. Nr. 419.

²² Kavolis M. Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais. Kaunas, 1933. P. 508 – 534.

²³ Ten pat. P. 531.

patvirtinti pirmosios instancijos teismo sprendimą, arba priimti naują sprendimą apeliacinio skundo ribose bei laikantis principo *non reformato in peius*, reiškiančio, kad apeliacinės instancijos teismas negali priimti sprendimo, nepalankaus apeliantui labiau nei skundžiamas pirmosios instancijos teismo sprendimas.

1940 m. panaikinus Lietuvos nepriklausomybę, buvo panaikintas ir 1864 m. Baudžiamojo Proceso Įstatymas bei pakeista teismų sistema. 1940 m. gruodžio 1 d. buvo panaikintas 1864 m. Baudžiamojo Proceso Įstatymo galiojimas ir pradėtas taikyti 1923 m. Rusijos Baudžiamojo proceso kodeksas²⁴. Šis baudžiamojo proceso įstatymas galiojo iki 1961 m., kuomet Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos 1961 m. birželio 26 d. nutarimu patvirtintas LTSR baudžiamojo proceso kodeksas.

1961 m. BPK numatė šiuos teismo sprendimo baudžiamojoje byloje apskundimo institutus: kasaciją, nuosprendžio peržiūrėjimą priešišios tvarka, baudžiamosios bylos atnaujinimą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių bei atskirųjų skundų padavimą. Kasacinis procesas pagal 1961 m. BPK iš esmės buvo tai, ką mes vadiname apeliaciniu procesu. Neįsiteisėjusių liaudies teismo nuosprendį proceso dalyviai galėjo apskusti Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Šis teismas baudžiamojoje byloje priimtą sprendimą patikrindavo tiek teisėtumo, tiek pagrįstumo aspektu (1961 m. BPK 372 straipsnis)²⁵. Negaliojo *tantum devolutum quantum appellatum* principas, kadangi teismas nebuvo saistomas paduoto skundo argumentų ir patikrindavo baudžiamąją bylą visa apimtimi, visų nuteistųjų atžvilgiu, taip pat ir tų, kurie nėra skundo padavę ar dėl kurių tas skundas nepaduotas²⁶. Bylos nagrinėjimo viešumo, *non reformato in peius*, draudžiantis pabloginti asmens padėtį palyginus su ta, kuri buvo nustatyta pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu, šalių lygiateisiškumo paduodant skundą principai galiojo (1961 m. BPK 365, 375, 380 straipsniai).

1961 m. BPK įtvirtinti apskundimo institutai buvo iš esmės pertvarkyti 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos teismų įstatymui²⁷. Atkurtoji teismų sistema buvo beveik analogiška teismų sistemai, galiojusiai nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje 1918 – 1940 metais. Atitinkami pakeitimai buvo padaryti ir 1961 m. BPK. Nuo 2003 m. gegužės 1 d. 1961 m. BPK neteko galios ir įsigaliojo naujasis BPK, galiojantis ir darbo rašymo metu. Šiame baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta pirmosios instancijos teismuose priimtų nuosprendžių bei nutarčių apskundimo bei skundų nagrinėjimo sistema bus detalai aptarta antrajame šio darbo skyriuje, nagrinėjančiame apeliacijos institutą dabartinėje Lietuvos Respublikoje.

²⁴ Vansevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius, 1979. P. 210, 305.

²⁵ Kazlauskas M. ir kiti. Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 1976. P. 307.

²⁶ Ten pat. P. 311.

²⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994. Nr. I-480.

2 SKYRIUS. APELIACIJOS INSTITUTAS DABARTINĖJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE

2.1. Bendroji apeliacinio proceso Lietuvos Respublikoje charakteristika

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ir išsprendimo procesas apeliacinės instancijos teisme yra trečioji baudžiamojo proceso stadija. Tai kontrolinė stadija, kuri skirta patikrinti neišiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas. Bylų proceso apeliacinės instancijos teisme stadija svarbi ne tik tuo, kad joje ištaisomos klaidos bei įstatymo pažeidimai, kuriuos padarė pirmosios instancijos teismai ir kad galimybė apskųsti neišiteisėjusius pirmosios instancijos teismo nuosprendžius ir nutartis yra svarbi asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija. Apeliacinis procesas taip pat turi reikšmės vienodinant pirmosios instancijos teismų praktiką. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo²⁸ 23 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus. Vis dėlto nemažą įtaką bendrosios kompetencijos teismų praktikai daro ir apeliacinės instancijos teismų sprendimai. Bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka reglamentuoja galiojančio BPK VI dalis – „Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme“. Išskiriami tokie pagrindiniai bylų proceso apeliacinės instancijos teisme požymiai²⁹:

1) apeliacine tvarka byla nagrinėjama tuo atveju, kai yra paduoti apeliaciniai skundai (tai reiškia, kad apeliacinis procesas nėra privalomoji baudžiamojo proceso stadija ir apeliacinės instancijos teismai patys nesiima iniciatyvos tikrinti pirmosios instancijos teismų priimtų nuosprendžių bei nutarčių, jei jų neskundžia proceso dalyviai);

2) apeliacine tvarka skundžiami neišiteisėję pirmosios instancijos teismo nuosprendžiai ar nutartys (BPK 313 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad apeliacinis skundas dėl teismo nuosprendžio paduodamas per 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo dienos);

3) apeliacine tvarka bylas nagrinėja aukštesnės pakopos teismai (skundus dėl neišiteisėjusių pirmosios instancijos teismų nuosprendžių ir nutarčių nagrinėja Lietuvos apeliacinis teismas ir apygardos teismai – tai reglamentuojama BPK 12 straipsnis);

4) apeliacine tvarka tikrinamas tiek apskųstų teismo sprendimų teisėtumas, tiek jų pagrįstumas (tikrinama ne tik ar teismo išvadas patvirtina įrodymai, išnagrinėti teisiamejame posėdyje, ar įrodymai yra teisingai įvertinti ir pan., bet ir ar pirmosios instancijos teismas

²⁸ 2002 m. gegužės 1 d. įstatymo redakcija // Valstybės žinios, 2002. Nr. 17-649.

²⁹ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005. P. 484.

tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą bei ar byloje nepadaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų);

5) apeliacinės instancijos teismas bylą patikrina tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti (baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacine tvarka turi aiškias ribas, kurių teismas viršyti negali, išskyrus įstatyme (BPK 320 straipsnyje) tiesiogiai nurodytus atvejus);

6) apeliacinės instancijos teismas negali pabloginti apelianto teisinės padėties – *non reformatio in peius* (apeliacinės instancijos teismas negali priimti sprendimo, nepalankaus apeliantui labiau nei skundžiamas teismo nuosprendis ar nutartis).

Visi šie esminiai apeliacinio proceso požymiai bus detaliam analizuojami kitose šio skyriaus dalyse, o dabar paanalizuosime esminius apeliacijos principus, charakterizuojančius Lietuvos apeliacinį procesą.

Suspensyvinis apeliacijos poveikis. Proceso šaliai padavus apeliacinį skundą, sustabdomas baudžiamojoje byloje priimto teismo nuosprendžio ar nutarties įsiteisėjimas, kartu – jų vykdymas. Būtent šis padarinys ir vadinamas suspensyviu apeliacijos poveikiu. Pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties įsiteisėjimas sustabdomas iki bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka pabaigos. Galiojančio BPK 315 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad jei yra paduotas apeliacinis skundas, nuosprendis nepradedamas vykdyti. Galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas numato tik vieną išimtį, kada nuosprendį galima vykdyti, nepaisant to, kad dėl jo paduotas apeliacinis skundas – tai nuteistojo rašytinis prašymas pradėti atlikti bausmę, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka (BPK 315 straipsnio 2 dalis). Apeliacinės instancijos teismo nuosprendis ir nutartis įsiteisėja nuo jų paskelbimo dienos. Tai reglamentuojama BPK 336 straipsnio 3 dalyje.

Norėtume pabrėžti, kad suspensyvinis apeliacijos poveikis pripažįstamas ne visur. Bendrosios teisės sistemos valstybėse pirmosios instancijos teisme priimtas nuosprendis įsiteisėja ir turi būti vykdomas nuo jo priėmimo momento³⁰. Tai, kad dėl to nuosprendžio yra paduotas apeliacinis skundas, taip pat nereiškia, jog nuosprendžio vykdymas automatiškai sustabdomas – sustabdyti jo vykdymą ar ne, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia teismas.

Devoliucinis apeliacijos poveikis. Nuosprendžio ar nutarties apskundimas apeliacine tvarka reiškia, kad baudžiamoji byla perduodama nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, t. y. teismo procesas pratęsiamas antrosios instancijos teisme. Šis apeliacijos principas ypač akcentuojamas tose valstybėse, kurios taiko mūsų jau anksčiau aptartą *de novo* apeliacijos modelį, pasireiškiantį pakartotiniu tos pačios baudžiamosios bylos išnagrinėjimu, pavyzdžiui, Prancūzijoje. Lietuvoje, kurioje taikomas *revisio prioris instantiae* apeliacijos modelis,

³⁰ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius, 2005. P. 277.

devoliucinis apeliacijos poveikis reiškia, kad apeliacinės instancijos teisme procesas tęsiamas ne kaip pakartotinis baudžiamosios bylos nagrinėjimas, o tik kaip pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas.

Kita devoliucinio apeliacijos poveikio principo problema yra susijusi su apeliacinio nagrinėjimo apimtimi. Kai apeliacinis procesas pasireiškia pakartotiniu tos pačios bylos nagrinėjimu, darytina išvada, kad apeliacinės instancijos teismas turi teisę nagrinėti visą bylą. Tokios situacijos bandoma išvengti nustatant taisyklę, kad bylos nagrinėjimo ribas apeliacinės instancijos teisme nustato apeliacinio skundo ribos, t.y. pats apeliantas. BPK 320 straipsnio 3 dalyje taip ir nurodoma, kad teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti.

Principas *tantum devolutum quantum appellatum*. Nesvarbu, koks apeliacijos modelis taikomas konkrečioje valstybėje, visuomet egzistuoja apeliacijos ribų problema – apeliacijos teismas privalo peržiūrėti visą bylą, ar patikrinti nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą – visa apimtimi, ar tik tą dalį, kuria nepatenkintas apeliantas. Minėtas principas reiškia tai, kad bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato apeliacinis skundas. *Tantum devolutum quantum appellatum* principas turi du aspektus. Visų pirma, jis reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas tikrina teisėtumą ir pagrįstumą tik tos nuosprendžio dalies, kurią apeliantas skundžia. Atitinkamai nėra tikrinamos tos nuosprendžio ar nutarties dalys, kurių apeliantas neskundžia. Lietuvos apeliaciniame procese teismas tikrina byla būtent tiek, kiek to prašoma pateiktame apeliaciniame skunde (BPK 320 straipsnio 3 dalis). Antra, šis principas reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas tikrina apskūsto teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą tik apeliacinį skundą pateikusiam asmeniui. Nuosprendžio ar nutarties teisėtumas ir pagrįstumas kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims, kurie teismo sprendimo neskundė, nėra tikrinamas. Pažymėtina, kad Lietuvos baudžiamajame apeliaciniame prasme antrojo analizuojamo principo aspekto nėra laikomasi labai griežtai. BPK 320 straipsnis numato dvi išimtis, kuomet antrasis principo aspektas nėra taikomas. Minėto straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių Kodekso pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar dėl jų gautas skundas, patikrina, ar tai neturėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems asmenims. Esminiai BPK pažeidimai kartu reiškia ir pagrindinių baudžiamojo proceso principų pažeidimą, todėl viešasis interesas reikalauja, kad apeliacinės instancijos teismas į juos reaguotų savo nuožiūra. Antroji išimtis susijusi su nuosprendžio ar nutarties sušvelninimu apeliacinį skundą pateikusiems nuteistiesiems ar nuteistiesiems, dėl kurių apeliacinis skundas buvo pateiktas. Šiais atvejais apeliacinės instancijos teismas gali

sušvelninti nuosprendį ir kitiems nuteistiesiems, jei jiems taip pat taikytini apeliacinį skundą pateikusiems nuteistiesiems pritaikyti nuosprendžio sušvelninimo pagrindai (BPK 320 straipsnio 5 dalis).

Principas *non reformatio in pejus*. Šis principas reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas negali priimti sprendimo, bloginančio apelianto padėtį, lyginant su nustatyta skundžiamu pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu ar nutartimi. Pažymėtina, kad šį apeliacijos principą civiliniame procese daug paprasčiau įgyvendinti, negu baudžiamajame. Lietuvos baudžiamajame procese *non reformatio in pejus* principas interpretuojamas kiek kitaip – jis leidžia apeliacinės instancijos teismui pabloginti nuteistojo ar išteisintojo teisinę padėtį, tačiau padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde. BPK 320 straipsnio 4 dalyje taip ir nurodoma: nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde.

Tokie būtų pagrindiniai apeliacijos baudžiamajame procese principai. Išskiriama ir daugiau apeliacijos, kaip teisinio instituto, principų – tokių kaip draudimas reikšti naujus reikalavimus ir pateikti naujus argumentus, taip pat draudimas pateikti naujus įrodymus, tačiau jie labiau būdingi apeliacijai civiliniame, o ne baudžiamajame procese. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas baudžiamajame procese gali atlikti įrodymų tyrimą, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai. Tai reglamentuoja BPK 324 straipsnio 6 dalis. Galiojantis BPK taip pat numato naujų, pirmosios instancijos teisme nenagrinėtų, duomenų, galinčių tapti įrodymais, gavimo galimybę. Minėto straipsnio 7 dalyje nurodoma, kad jeigu ikiteisminio tyrimo metu nenustatytos tokios aplinkybės, kurių nenustatė ir pirmosios instancijos teismas, o apeliacinės instancijos teismo posėdyje jas nustatyti sunku, apeliacinės instancijos teismas gali įpareigoti ikiteisminio tyrimo teisėją atlikti reikiamus tyrimo veiksmus. Teismas gali įpareigoti ikiteisminio tyrimo teisėją atlikti bet kokius BPK numatytus tyrimo veiksmus, jeigu tik jų reikia konkrečios baudžiamosios bylos aplinkybėms nustatyti.

Vadovaujantis galiojančiu BPK, baudžiamųjų bylų procesą apeliacinės instancijos teisme sudaro tokie etapai:

1. neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimas;
2. bylos parengimas nagrinėti apeliacinės instancijos teismo posėdyje;
3. bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje.

Sekančiose šio skyriaus dalyse plačiau paanalizuosime Lietuvos apeliacinį procesą, atsižvelgdami į skirtumus tarp šiuo metu galiojančio BPK ir 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, kuris negalioja nuo 2003 m. gegužės 1 d.

2.2. Skundo dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties padavimas

Tiek teisė kreiptis į teismą apskritai, tiek teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą turi būti realizuojama laikantis įstatymų nustatytos tvarkos, todėl ne kiekvienas asmens kreipimasis su skundu į apeliacinės instancijos teismą reikš apeliacinio proceso pradžią³¹. Tam, kad apeliacinis procesas būtų pradėtas, turi egzistuoti įstatyme numatytų sąlygų visuma: 1) turi būti laikomasi įstatymo nustatyto termino apeliaciniam skundui paduoti; 2) skundą turi paduoti asmuo, pagal įstatymus turintis teisę apskusti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį; 3) apeliacinio skundo dalykas turi atitikti įstatyme nustatytus reikalavimus ir negali išeiti už šių reikalavimų ribų; 4) apeliacinis skundas turi atitikti įstatyme numatytus turinio ir formos reikalavimus. Nesant bent vienos iš šių sąlygų apeliacinės instancijos teismas nesiima nagrinėti apeliacinio skundo, o jei tai paaiškėja jau skundą priėmus, apeliacinis procesas privalo būti nutraukiamas.

Teisę paduoti skundus dėl neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ir nutarčių turintys asmenys vadinami apeliантаis. Galiojantis BPK ne tik aiškiai išvardija asmenis, turinčius teisę paduoti apeliacinius skundus, bet ir apibrėžia jų kompetenciją skusti neįsiteisėjusį teismo nuosprendį ar nutartį. Prokuroras, privatus kaltintojas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjęs ir jo atstovas gali paduoti apeliacinį skundą, remdamasis bet kokiais pagrindais ir motyvais. Tai reglamentuoja BPK 312 straipsnio 1 dalis. Norėtume pabrėžti, kad šios nuostatos negalima suabsoliutinti. BPK 320 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundai. Kompleksiškai analizuojant BPK normas, darytina išvada, kad nuteistasis ar išteisintasis, jų gynėjas ir atstovas pagal įstatymą apeliaciniu skundu neįsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties negali skusti pagrindais, bloginančiais savo ar kitų nuteistųjų (išteisintųjų) teisinę padėtį. Taigi, BPK 312 straipsnio 1 dalyje išvardytų asmenų galimybė pateikti apeliacinį skundą bet kokias pagrindais ir motyvais nėra absoliuti ir turi išimčių.

Nuteistojo ar išteisintojo gynėjai turi teisę paduoti apeliacinį skundą tik tuo atveju, jei tai neprieštarauja raštu išreikštai nuteistojo ar išteisintojo valiai (BPK 312 straipsnio 4 dalis). Ši taisyklė taip pat turi išimtį – gynėjai, paduodami apeliacinį skundą, gali nepaisyti nuteistojo ar išteisintojo valios tais atvejais, kai šie yra nepilnamečiai arba turi fizinių ar psichinių trūkumų ir negali patys pasinaudoti teise į gynybą. Tais atvejais, kai teisiąs išteisinamas, jis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą gali paduoti apeliacinį skundą dėl nuosprendžio tik tiek, kiek jis yra susijęs su išteisinimo motyvais ir pagrindu (BPK 312

³¹ Ambrasaitė G. Apeliacinio proceso prielaidos // Jurisprudencija, 2006. Nr. 79. P. 7.

straipsnio 2 dalis). Civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai turi teisę paduoti apeliacinius skundus dėl tos pirmosios instancijos teisme priimto nuosprendžio dalies, kuri yra susijusi su civiliniu ieškiniu (BPK 312 straipsnio 3 dalis). Pažymėtina, kad prokurorų kompetenciją pateikiant apeliacinius skundus reglamentuoja ne tik galiojantis BPK, bet ir Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2003 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. I-108 patvirtinti Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai³². Nuostatuose nurodoma, kad Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ir jo pavaduotojai turi teisę paduoti apeliacinius skundus dėl bet kurio teismo neįsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties, apygardų vyriausieji prokurorai ir jų pavaduotojai – dėl apygardos teismo ir apygardos teismo teritorijoje esančių apylinkių teismų neįsiteisėjusių nuosprendžių ir nutarčių, apylinkių vyriausieji prokurorai ir jų pavaduotojai – dėl apylinkės teismo neįsiteisėjusių nuosprendžių ir nutarčių. Vadovaujantis galiojančiu BPK, apeliacinius skundus taip pat gali paduoti nuteisto juridinio asmens atstovas (BPK 390 straipsnio 2 dalis) bei asmuo, kuriam taikyta priverčiamaoji medicinos priemonė ar atsisakyta ją taikyti, šio asmens atstovas pagal įstatymą, šeimos nariai ar artimieji giminaičiai (BPK 404 straipsnis).

Apskundimo teisės neturinčių asmenų apeliaciniai skundai nenagrinėjami ir gražinami juos padavusiems asmenims.

Pažymėtina, kad 1961 m. BPK 366 straipsnyje, reglamentavusiame teisę apskusti teismo nuosprendį apeliacine tvarka, nurodyti tie patys asmenys, kaip ir šiuo metu galiojančiame BPK. Apeliantų kompetencijos ribos taip pat reglamentuotos analogiškai.

Apeliacine tvarka baudžiamąsias bylas nagrinėja apygardų teismai (jie nagrinėja pirmosios instancijos tvarka išnagrinėtas apygardos teismo teritorijoje esančių apylinkės teismų bylas) ir Lietuvos apeliacinis teismas (jis nagrinėja tas bylas, kurios buvo išnagrinėtos pirmąja instancija apygardos teisme). Atskirais atvejais byla, išnagrinėta vienos apygardos teritorijoje esančiame apylinkės teisme, gali būti perduodama kitos apygardos teismui nagrinėti apeliacine tvarka. Tokiu atveju bylos perdavimo į kitą apygardos teismą klausimą sprendžia Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas arba šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas. 1961 m. BPK tokia teisė buvo numatyta tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui arba šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui. Galimybė perduoti bylą nagrinėti apeliacine tvarka iš Lietuvos apeliacinio teismo kitam teismui nėra numatyta³³.

BPK 313 straipsnio 3 dalis nustato 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo dienos terminą apeliaciniam skundui paduoti. Analogiškas apeliacinio skundo padavimo terminas buvo numatytas ir 1961 m. BPK. Baudžiamąjo proceso įstatymas numato ir kai kurias šio

³² Valstybės žinios, 2003. Nr. 145.

³³ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius, 2003. P. 229.

termino skaičiavimo išimtis³⁴: 1) dvidešimties dienų apeliacinio apskundimo terminas skaičiuojamas nuo to momento, kai sueina terminas visam nuosprendžiui surašyti – ši išimtis taikoma tais atvejais, kai apylinkės teismas pasinaudoja galimybe surašyti sutrumpintą apkaltinamojo nuosprendžio dalį arba iki nuosprendžio paskelbimo laiko surašyti tik jo įžanginę ir revoliucinę dalis; 2) suimtam nuteistajam terminas apeliaciniam skundui paduoti skaičiuojamas nuo nuosprendžio nuorašo įteikimo jam dienos; 3) teisiama jame posėdyje nedalyvavusiam kaltinamajam terminas apeliaciniam skundui paduoti skaičiuojamas nuo nuosprendžio nuorašo jam išsiuntimo dienos.

Jei asmuo, turintis teisę paduoti apeliacinį skundą, nustatytą terminą praleidžia dėl svarbių priežasčių, jis turi teisę prašyti atnaujinti praleistą terminą. Dėl tokių prašymų sprendžia nuosprendį priėmęs teismas posėdyje. Jei teisėjas ar teismas nusprendžia, kad terminas praleistas dėl svarbių priežasčių, apeliacinio skundo padavimo terminas atnaujinamas. Norėtume pažymėti, kad baudžiamojo proceso įstatymas nustato maksimalų terminą prašymui atnaujinti praleistą apeliacinio apskundimo terminą paduoti – praėjus daugiau kaip šešioms mėnesiams nuo nuosprendžio ar nutarties paskelbimo, toks prašymas negali būti priimamas (BPK 314 straipsnio 4 dalis).

Apeliacinis skundas privalo būti rašytinis ir apelianto pasirašytas. Jo turinys reglamentuojamas BPK 313 straipsnio 1 dalyje. Apeliaciniame skunde turi būti nurodyta: apeliacinės instancijos teismo pavadinimas; byla, dėl kurios paduodamas skundas; skundžiamos nuosprendžio dalies esmė; nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai; apelianto prašymai. Manytume, kad teisiniu požiūriu reikšmingiausia apeliacinio skundo dalis yra nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai, nes būtent jie ir nulemia bylų nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas. Neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo apskundimo pagrindai yra baudžiamojo proceso įstatyme numatytos aplinkybės, dėl kurių nuosprendis gali būti panaikintas arba pakeistas (BPK 327 – 329 straipsniai). Nuosprendžio apskundimo motyvai – tai apelianto argumentai, kuriais ginčijamos pirmosios instancijos teismo išvados, veikos kvalifikavimas ar priimti sprendimai.

Apeliacinės instancijos teismui apeliacinis skundas paduodamas per nuosprendį priėmusį pirmosios instancijos teismą (BPK 313 straipsnio 2 dalis). Taigi, nors apeliaciniame skunde nurodomas apeliacinės instancijos teismas, kuriam šis skundas paduodamas, tačiau skundas siunčiamas tam teismui, kuris priėmė nuosprendį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 26 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias

³⁴ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005. P. 487 – 488.

bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka³⁵ 3 punkte nurodoma, kad apeliacinis skundas turi atitikti įstatymo reikalavimus. Jei skundą padavė asmuo, neturintis teisės apskusti teismo nuosprendį (nutartį) apeliacine tvarka, ar skundas apelianto nepasirašytas arba paduotas praleidus įstatymo nustatytą terminą, skundą apeliantui gražina pirmosios instancijos teismas. Ar apeliacinio skundo turinys atitinka įstatymo reikalavimus, patikrina apeliacinės instancijos teismas. Jei skunde nesuformuluoti apelianto reikalavimai, nenurodomi apskundimo pagrindai ir motyvai, ar yra kitų esminių neatitikimų, skundą apeliantui gražina apeliacinės instancijos teismas.

Padavus apeliacinį skundą, pirmosios instancijos teismo nuosprendis neįsiteisėja ir nepradedamas vykdyti. Tai reglamentuojama galiojančio BPK 315 straipsnio 1 dalyje. Bet kurio proceso dalyvio paduotas apeliacinis skundas sustabdo nuosprendžio vykdymą visų nuteistųjų atžvilgiu neatsižvelgiant į tai, ar jie padavė apeliacinį skundą, ir ar jų atžvilgiu nuosprendis skundžiamas, ar ne³⁶. Vienintelė išimtis, kai neįsiteisėjęs pirmosios instancijos teismo nuosprendis gali būti pradėtas vykdyti, yra rašytinis nuteistojo prašymas pradėti atlikti bausmę, kol baudžiamoji byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka (BPK 315 straipsnio 2 dalis).

Nuosprendį priėmęs pirmosios instancijos teismas apie gautą apeliacinį skundą praneša nuteistajam, išteisintajam ar kitiems proceso dalyviams, su kurių interesais skundas susijęs, taip pat išaiškina jiems teisę susipažinti su skundu ir pateikti atsikirtimus. BPK nereglamentuojama, koks turi būti atsikirtimas į apeliacinį skundą. Vienintelis reikalavimas yra rašytinė tokio atsikirtimo forma. Pažymėtina, kad atsikirtime turi būti nurodyti motyvai, dėl kurių nesutinkama su apeliacinio skundo argumentais³⁷. Jei pateikti keli apeliaciniai skundai, būtina nurodyti, kuriems iš jų pateikiamas atsikirtimas. Pranešdamas apie gautą apeliacinį skundą proceso dalyviams, pirmosios instancijos teismas taip pat privalo nurodyti terminą, per kurį galima susipažinti su pateiktu skundu. Nustatydamas terminą teismas privalo laikytis BPK 319 straipsnio 1 dalyje nustatyto reikalavimo, įpareigojančio pirmosios instancijos teismą pasibaigus apeliacinio skundo padavimo terminui, per tris dienas išsiųsti bylą su gautais apeliaciniais skundais bei atsikirtimais į juos apeliacinės instancijos teismui. Norėtume atkreipti dėmesį į mūsų nuomone egzistuojančią spragą baudžiamojo proceso įstatyme – BPK nenustato termino, per kurį proceso dalyviai gali paduoti atsikirtimus į apeliacinius skundus. Vadovaujantis esminiais baudžiamojo proceso principais bei BPK normomis, reglamentuojančiomis proceso dalyvių teises, darytina išvada, kad proceso dalyviai, su kurių interesais susijęs pateiktas apeliacinis skundas, su šiuo skundu gali

³⁵ Teismų praktika, 2000. Nr. 13.

³⁶ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005. P. 489.

³⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius, 2003. P. 249.

susipažinti ne tik nuosprendį priėmusiame, bet ir apeliacinės instancijos teisme, o atsikirtimus į paduotą apeliacinį skundą gali pateikti iki apeliacinės instancijos teismo posėdžio pradžios. Manytume, kad šį baudžiamojo proceso įstatymo netikslumą būtų galima spręsti dviem būdais: arba BPK aiškiai nurodyti, kad su apeliaciniu skundu susipažinti ir atsikirtimus į jį pateikti galima iki apeliacinės instancijos teismo posėdžio pradžios, arba nustatyti aiškų terminą, per kurį proceso dalyviai gali susipažinti su apeliaciniu skundu ir pateikti atsikirtimus į jį, pavyzdžiui, per dešimt dienų, atitinkamai papildant BPK nuostatas.

Kaip jau buvo minėta, pasibaigus apeliacinio skundo padavimo terminui, teismas per tris dienas išsiunčia bylą su gautais apeliaciniais skundais ir atsikirtimais į juos apeliacinės instancijos teismui. Išsiųsdamas bylą, pirmosios instancijos teismas taip pat nustato apeliacinės instancijos teismo posėdžio vietą ir laiką. Pranešimas apie bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme vietą ir laiką išsiunčiamas visiems pirmosios instancijos teismo posėdyje dalyvavusiems proceso dalyviams. Taip pat pranešama visiems turintiems teisę dalyvauti apeliacinės instancijos teismo posėdyje proceso dalyviams. Be to, papildomi pranešimai turi būti išsiųsti apeliacinės instancijos teismą aptarnaujančiai advokatų kontorai bei aukštesniajai prokuratūrai (jeigu apeliacinė instancija – apygardos teismas, papildomai pranešama apygardos prokuratūrai, o jei byla bus nagrinėjama Lietuvos apeliaciniame teisme – Generalinei prokuratūrai)³⁸.

Pažymėtina, kad apeliacinį skundą galima paduoti ne tik dėl pirmosios instancijos teismo priimto nuosprendžio, bet ir dėl nutarčių, kuriomis baigiamas bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme. Tokiomis pirmosios instancijos teismo nutartimis yra: nutartis nutraukti baudžiamąją bylą (BPK 235 straipsnis ir 254 straipsnio 4 ir 5 dalys) ir nutartis, priimama priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese (BPK 403 straipsnis). Visos kitos pirmosios instancijos teisme priimtose nutartys gali būti apskųstos specialia tvarka – žemesniųjų teismų nutarčių apskundimo aukštesniesiems teismams tvarka, kurią reglamentuoja galiojančio BPK X dalis. Apeliacinis skundas dėl nutarčių, kuriomis baigiamas bylos nagrinėjimas, paduodamas ta pačia tvarka bei terminais kaip ir apeliacinis skundas dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, išskyrus šiuos du ypatumus: 1) nutartis apeliacine tvarka gali apskųsti ne tik BPK 312 straipsnyje išvardyti, bet ir kiti asmenys, jeigu nutartis susijusi su jų teisėmis; 2) skundai, paduoti dėl nutarčių, priimtų nuosprendžio priėmimu pasibaigusio bylos nagrinėjimo teisme metu, kartu su byla persiunčiami apeliacinės instancijos teismui tik pasibaigus nuosprendžio apskundimo terminui. 1961 m. BPK 372 straipsnyje buvo numatyta galimybė paduoti apeliacinį skundą dėl bet kurios pirmosios instancijos teisme priimtose nutarties, jei nutartis buvo susijusi su konkreto asmens teisėmis.

³⁸ Ten pat. P. 254.

2.3. Apeliacinio skundo nagrinėjimas

Skirtingai nuo pirmosios instancijos teismų, kuriuose baudžiamąją bylą gali nagrinėti vienas teisėjas, apeliacine tvarka bylas teismo posėdyje visuomet nagrinėja trijų teisėjų kolegija. Ši nuostata įtvirtinta BPK 320 straipsnio 2 dalyje. Apeliacinės instancijos teismas patikrina neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą. Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nulemia apeliaciniame skunde nurodyti nuosprendžio ar nutarties apskundimo pagrindai ir motyvai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 26 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka“³⁹ 8 punkte gana išsamiai aptariamos apeliacinio skundo ribos. Minėtame punkte nurodoma, kad apeliacinio skundo ribas apibrėžia nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto reikalavimai – jų apimtis, pobūdis, konkretumas, tikslumas. Pagal reikalavimų apimtį nustatoma, ar skundžiamas visas nuosprendis (nutartis), ar tik jo dalis (pavyzdžiui, asmuo nuteistas už kelių nusikalstamų veikų padarymą, ginčija tik vieną iš jų). Pagal reikalavimų pobūdį ir nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindus bei motyvus nustatoma, ar skundu ginčijamas dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme, ar tik kaltės forma, veikos kvalifikavimas, bausmės griežtumas (švelnumas) ir panašiai. Analizuojamame nutarime taip pat nurodoma, kad tiksliai suformuoti konkretūs reikalavimai paprastai nustato aiškesnes apeliacinio skundo ribas nei bendresnio pobūdžio reikalavimai. Apeliantui netiksliai ar net netinkamai suformulavus savo reikalavimą, apeliacinės instancijos teismas apie apeliacinio skundo ribas turi spręsti iš skunde nurodytų nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindų ir motyvų. Pačia bendriausia prasme bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas apibrėžia galiojančio BPK 320 straipsnio 3 dalis, kurioje nurodoma, kad teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti. Nereikėtų pamiršti, kad baudžiamojo proceso įstatymas numato atvejus, kada apeliacinio skundo ribos gali būti išplečiamos. Apeliacinio skundo ribų išplėtimas įmanomas dviem atvejais:

1. jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminius BPK pažeidimus, jis, nepaisydamas ar dėl tų pažeidimų yra gautas skundas, patikrina, ar tai neturėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems;

2. jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė, ar dėl kurių nuosprendis buvo apskūstas, remdamasis pagrindais,

³⁹ Teismų praktika, 2000. Nr. 13.

taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems. Pažymėtina, kad šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas gali, tačiau neprivalo išplėsti apeliacinio skundo ribas.

Įstatymas draudžia išplėsti bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas tuo atveju, kai apeliacinis skundas paduotas bloginančiais nuteistojo ar išteisintojo padėtį pagrindais. BPK 320 straipsnio 4 dalis numato, jog pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundai. Be to, nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau negu to prašoma apeliaciniame skunde. Taigi, darytina išvada, kad nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta pagal kitų nuteistųjų, išteisintųjų arba civilinių atsakovų apeliacinius skundus. Be to, apeliacinės instancijos teismas gali pabloginti padėtį tik to nuteistojo ar išteisintojo, dėl kurio paduotas apeliacinis skundas, ir neturi teisės bloginti nuteistųjų ar išteisintųjų, dėl kurių skundas nepaduotas, padėtis net ir tuo atveju, jeigu nustato, kad dėl šių nuteistųjų ar išteisintųjų priimtas nuosprendis yra neteisėtas ir nepagrįstas⁴⁰.

Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos negali būti išplėstos ir tuo atveju, kai nagrinėjamas skundas dėl pirmosios instancijos teismo ar teisėjo nutarčių, kadangi BPK 325 straipsnio 2 dalis nustato, jog apeliacinės instancijos teismas skundus dėl nutarčių nagrinėja tik tiek, kiek jie susiję su asmenimis, dėl kurių skundai paduoti.

Baigdami analizuoti apeliacinio skundo ribų nustatymo problematiką norėtume pažymėti, kad baudžiamojo proceso įstatymas neriboja apeliacinės instancijos teismo veiksmų, kuriais tikrinamas apskųsto nuosprendžio teisėtumas ir pagrįstumas. Tą teismas gali daryti vadovaudamasis byloje esančia medžiaga, proceso dalyvių apeliacinės instancijos teismui pateikta papildoma medžiaga, apeliacinės instancijos teismo iniciatyva išreikalauta medžiaga, duomenimis, surinktais atliekant įrodymų tyrimą apeliacinės instancijos teismo posėdyje, duomenimis, kuriuos surinko ikiteisminio tyrimo teisėjas, atlikdamas tyrimo veiksmus pagal apeliacinės instancijos teismo įpareigojimą.

Galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas nenustato konkrečių bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme terminų. BPK 321 straipsnyje nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas bylą išnagrinėja pirmosios instancijos teismo nurodytą dieną. Pirmosios instancijos teismas negali skirti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme anksčiau negu po vieno mėnesio nuo bylos su gautais apeliaciniiais skundais bei atsikirtimais į juos išsiuntimo apeliacinės instancijos teismui dienos. Nustatydamas konkrečią bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme dieną, pirmosios instancijos teismas atsižvelgia į bylos

⁴⁰ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005. P. 494.

sudėtingumą, apimtį, apeliacinių skundų reikalavimus, galimybę laiku pristatyti suimtą nuteistąjį į teismo posėdį, jeigu jis to prašo arba skundas paduotas remiantis pagrindais, bloginančiais nuteistojo padėtį, bei kitas aplinkybes, kurių baigtinis sąrašas galiojančiame BPK nepateikiamas.

Asmenis, turinčius teisę dalyvauti nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teismo posėdyje išvardija BPK 322 straipsnis. Juos sąlyginai galima skirstyti į dvi grupes: 1) asmenis, privalančius dalyvauti apeliacinės instancijos teismo posėdyje (prokuroras⁴¹, gynėjas ir nuteistasis, kai apeliacinis skundas paduotas jo padėtį bloginančiais pagrindais arba kai apeliacinės instancijos teismo kolegija mano, kad nuteistojo dalyvavimas teismo posėdyje būtinas) ir 2) asmenis, turinčius teisę dalyvauti apeliacinės instancijos teismo posėdyje (nuteistasis – jeigu skundas paduotas jo padėties nebloginančiais pagrindais, išteisintasis, asmuo kuriam paskirtos ar nepaskirtos priverčiamosios medicinos priemonės, jų atstovai pagal įstatymą, nukentėjusysis, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai). Antrosios grupės asmenų neatvykimas į teismo posėdį, jeigu jiems buvo laiku pranešta apie bylos nagrinėjimo laiką, nekliudo išnagrinėti bylą (BPK 322 straipsnio 2 dalis). Jei apeliacinės instancijos teismas nusprendžia atlikti įrodymų tyrimą, į teismo posėdį kviečiami visi reikiami asmenys: nuteistieji, išteisintieji, nukentėjusieji, liudytojai, ekspertai, specialistai. Tokiu atveju šių asmenų atvykimas yra privalomas. Šaukiamam asmeniui be pateisinamos priežasties neatvykus į apeliacinės instancijos teismo posėdį, teismas gali priimti nutartį jį atvesdinti bei taikyti BPK 163 straipsnio 1 dalyje numatytas procesines prievartos priemones.

Trumpai aptarsime veiksmus, atliekamus parengiant bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teismo posėdyje. Bylos parengimas nagrinėti apeliacinės instancijos teisme prasideda gavus apeliacinį skundą, atsikirtimus į jį ir baudžiamąją bylą. Visi parengiamieji veiksmai turi būti atlikti iki apeliacinės instancijos teismo posėdžio pradžios. Visų pirma, būtina patikrinti, ar gautas apeliacinis skundas atitinka BPK nustatytus reikalavimus. Patikrinimą atlieka apeliacinės instancijos teismo pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas ne vėliau kaip per tris dienas nuo apeliacinio skundo gavimo dienos. Jei apeliacinis skundas nustatytų reikalavimų neatitinka, jis grąžinamas apeliantui, jei atitinka – paskiriamas pranešėjas, kuris turi parengti bylą nagrinėjimui apeliacinės instancijos teismo posėdyje. Kai pranešėjas (juo gali būti apeliacinės instancijos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas) parengia bylą posėdžiui, apeliacinės instancijos teismo pirmininkas arba Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas sudaro Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų

⁴¹ Prokurorų dalyvavimą teismo posėdžiuose reglamentuoja Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. I-108.

kolegiją ir viena iš šių teisėjų patvirtina kolegijos pirmininku. Iki apeliacinės instancijos teismo posėdžio pradžios visi kolegijos teisėjai susipažįsta su apeliaciniu skundu, atsikirtimais į jį, baudžiamąja byla bei papildomai gauta medžiaga.

Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teismo posėdyje tvarką reglamentuoja galiojančio BPK 324 straipsnis. Tiek šiuo metu galiojančiame BPK, tiek 1961 m. BPK numatyti beveik analogiški bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teismo posėdyje etapai: 1) teismo posėdžio pradžia; 2) pranešimas ir dokumentų perskaitymas; 3) įrodymų tyrimas; 4) baigiamosios kalbos ir paskutinis žodis; 5) sprendimo priėmimas ir paskelbimas. Paanalizuosime kiekvieną iš šių etapų plačiau.

Teismo posėdžio pradžia. Apeliacinės instancijos teismo posėdį pradeda kolegijos pirmininkas, paskelbdamas, kokia byla, dėl kieno apeliacinio skundo ir dėl kokio teismo nuosprendžio ar nutarties nagrinėjama. Po to patikrinama, kas atvyko į posėdį, ar apie bylos nagrinėjimo laiką buvo pranešta asmenims, turintiems teisę dalyvauti teismo posėdyje. Jeigu į teismo posėdį yra atvykę liudytojai, jie pašalinami iš teismo posėdžių salės. Tuomet kolegijos pirmininkas paskelbia bylą nagrinėjančių teisėjų, dalyvaujančių posėdyje gynėjų, prokurorų, atstovų, ekspertų, specialistų, vertėjų bei posėdžio sekretoriaus vardus ir pavardes ir paklausia į posėdį atvykusių asmenų, ar šie turi pareiškimų dėl nušalinimo. Jei pareiškiami nušalinimai, teismas juos išnagrinėja. Jei kuris nors į teismo posėdį kvieštų asmenų neatvyko, teismas nusprendžia, ar galima nagrinėti bylą tam asmeniui nedalyvaujant. Kolegijos pirmininkas atvykusiems į posėdį asmenims išaiškina jų teises bei pareigas ir paklausia, ar jie turi kokių nors prašymų. Dėl pareiktų prašymų kolegijos pirmininkas paklausia kitų proceso dalyvių nuomonės, tuomet kolegija priima nutartį, kuria arba patenkinamas pareiktas prašymas, arba jis atmetamas. Pažymėtina, kad teismo nutartis tiek dėl prašymo patenkinimo, tiek dėl jo atmetimo turi būti motyvuota. Jeigu pareiktam prašymui patenkinti reikia daugiau laiko, teismas gali padaryti bylos nagrinėjimo pertrauką. Kaip matome, parengiamoji bylos nagrinėjimo teismo posėdyje apeliacine tvarka dalis niekuo nesiskiria nuo bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teismo posėdyje parengiamosios dalies.

Pranešimas ir dokumentų perskaitymas. Bylos nagrinėjimas iš esmės pradedamas vieno iš teisėjų (pranešėjo) pranešimu, kuriame išdėstoma bylos esmė, pagrindinės pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties išvados, apeliacinių skundų ir atsikirtimo į juos motyvai. Tiksliau tariant, teisėjo pranešime nurodoma: pagal kokio proceso dalyvio apeliacinį skundą ir dėl kokio teismo sprendimo nagrinėjama byla, apskųstojo teismo sprendimo revoliucinės dalies turinys, apskūstu nuosprendžiu ar nutartimi nustatytos bylos aplinkybės (nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai bei kitos svarbios

aplinkybės), apelianto prašymas ir svarbiausi prašymo motyvai, atsikirtimų į apeliacinį skundą argumentai.

Šiuo metu galiojančio BPK 324 straipsnio 3 dalis suteikia proceso dalyviams teisę prašyti pranešėją papildyti pranešimą, todėl po teisėjo pranešimo kolegijos pirmininkas paklausia proceso dalyvių, ar šie turi tokių prašymų. Jei nurodytieji prašymai pareiškiami, pareiškimas atitinkamai papildomas.

Kai pranešimas baigiamas, teismas savo iniciatyva arba proceso dalyvių prašymu gali perskaityti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį, kitus toje byloje priimtus nuosprendžius ir nutartis, taip pat pirmosios instancijos teismo teisiamojo posėdžio protokolą arba atskiras jo dalis. Tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismui pateikiama papildoma medžiaga, kolegijos pirmininkas arba vienas iš teisėjų balsu ją perskaito. Proceso dalyviai gali pareikšti pageidavimą susipažinti su papildomai pateikta medžiaga. Jeigu susipažinimui su gauta papildoma medžiaga proceso dalyviui reikia papildomo laiko, jo prašymu teismo posėdyje daroma pertrauka.

Įrodymų tyrimas. Apeliacinės instancijos teismas gali atlikti įrodymų tyrimą tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai, pavyzdžiui, nepašalino prieštaravimų tarp ištirtų įrodymų, neištyrė esminių bylos aplinkybių ir t.t. Norėtume pabrėžti, kad įrodymų tyrimas gali būti atliekamas tiek nagrinėjančio bylą teismo iniciatyva, tiek proceso dalyvių prašymu. Net ir tais atvejais, kai teismas pats nusprendžia atlikti įrodymų tyrimą, kolegijos pirmininkas būtinai paklausia proceso dalyvių nuomonės dėl įrodymų tyrimo tvarkos ir apimties. Paprastai apeliacinės instancijos teismo posėdyje tiriami ne visi įrodymai, išnagrinėti pirmosios instancijos teisme, o tik tie, kuriais nustatomos pirmosios instancijos teismo nenustatytos nusikalstamos veikos aplinkybės, kurie yra priešaringi ir tų prieštaravimų pirmosios instancijos teismas nepašalino ir pan. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas gali įpareigoti ikiteisminio tyrimo teisėją atlikti bet kokius BPK numatytus tyrimo veiksmus. Tai daroma tuomet, kai apeliacinės instancijos teismui būtina nustatyti aplinkybes, kurios nebuvo nustatytos ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teisme, o apeliacinės instancijos teismo posėdyje jas nustatyti sunku. Kol bus atlikti reikiami tyrimo veiksmai, gali būti padaryta bylos nagrinėjimo pertrauka. Taip pat norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad prireikus įrodymų tyrimas gali būti atnaujintas bet kuriame tolesniame bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teismo posėdyje etape⁴².

Baigiamosios kalbos ir paskutinis žodis. Pabaigus įrodymų tyrimą, o jeigu įrodymai nebuvo tiriami – priėmus nutartį įrodymų tyrimo neatlikti, posėdyje dalyvaujantys proceso

⁴² Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius, 2003. P. 276.

dalyviai pasako baigiamąsias kalbas. Baigiamosios kalbos prasideda apeliacinį skundą padavusio asmens kalba. Tais atvejais, kai yra keli apeliantai, tarp jų prokuroras, privatus kaltintojas ir nukentėjusysis, pirmasis baigiamąją kalbą sako prokuroras, paskutinis iš jų - nukentėjusysis. Paskutinis baigiamąją kalbą pasako nuteistasis ar išteisintasis ir (ar) gynėjas (BPK 324 straipsnio 8 dalis). Baigiamosios kalbos turinys yra toks: joje apeliantas trumpai išdėsto savo skunde nurodytus ir papildomus argumentus bei pasiūlo apeliacinės instancijos teismo sprendimo variantą. Kiti, nepadavę apeliacinio skundo, proceso dalyviai baigiamosiose kalbose išdėsto savo poziciją dėl apeliacinio skundo – t. y. arba palaiko apelianto prašymą, arba prašo apeliacinį skundą atmesti. Pažymėtina, kad tiek apeliantas, tiek kiti proceso dalyviai privalo motyvuoti savo prašymus.

Baigiamąsias kalbas pasakę proceso dalyviai turi teisę atsikirsti ir pasakyti pastabas dėl to, kas buvo pasakyta pirmesnėse kalbose (BPK 324 straipsnio 8 dalis). Paskutinis atsikerta ir pasako pastabas gynėjas, o jeigu jis teismo posėdyje nedalyvauja – nuteistasis ar išteisintasis. Po baigiamųjų kalbų nuteistajam ar išteisintajam suteikiamas paskutinis žodis.

Sprendimo priėmimas ir paskelbimas. Po baigiamųjų kalbų ir paskutinio žodžio teismas išeina į pasitarimų kambarį priimti nuosprendžio ar nutarties. Teisėjų pasitarimo tvarką reglamentuoja galiojančio BPK 299 straipsnis. Nuosprendžio ar nutarties priėmimo metu vyksta kolegijos pirmininko vadovaujamas teisėjų pasitarimas ir balsavimas. Teisėjų pasitarimas ir balsavimas vyksta atskirai dėl kiekvieno apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje ar nutartyje sprendimo klausimo. Pažymėtina, kad paprastai pasitarimų kambaryje visa apeliacinės instancijos teismo nutartis paprastai nesurašoma – tiksliai suformuluojama tik revoliucinė nutarties dalis. Priėmęs nuosprendį ar nutartį, teismas grįžta į posėdžių salę ir kolegijos pirmininkas ar kitas teisėjas nuosprendį ar nutartį paskelbia.

Ne vėliau kaip per penkias dienas nuo nuosprendžio ar nutarties paskelbimo, o kai buvo paskelbta tik revoliucinė šių dokumentų dalis – per tą patį laiką nuo jų pasirašymo nuosprendžio ar nutarties nuorašas turi būti išsiunčiamas suimtam nuteistajam, kuris apskundė nuosprendį, arba su kurio interesais susijęs apeliacinės instancijos teismo nuosprendis ar nutartis. Kitiems apeliantams nuosprendžio ar nutarties nuorašas įteikiamas, jeigu jie to prašo. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendis ar nutartis kartu su baudžiamąja byla, apeliaciniu skundu, atsikirtimais ir papildomai pateikta medžiaga ne vėliau kaip per septynias dienas nuo šių sprendimų surašymo dienos perduodami nuosprendį priėmusiam pirmosios instancijos teismui vykdyti.

Baigdami analizuoti apeliacinio skundo nagrinėjimo ypatumus, norėtume paminėti dar vieną svarbią BPK nuostatą. Galiojančio BPK 334 straipsnyje nurodoma, kad jeigu apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas ar pakeisdamas pirmosios instancijos teismo

nuosprendį ar nutartį, konstatavo, kad ikiteisminio tyrimo metu buvo padaryta esminių BPK pažeidimų, nuosprendžio ar nutarties nuorašas išsiunčiamas Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai. Šios normos paskirti yra užtikrinti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai, atlikdami ikiteisminį tyrimą, nekartotų įstatymų pažeidimų, konstatuotų apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje ar nutartyje. Be to, toks apeliacinės instancijos teismo pranešimas Generalinei prokuratūrai gali būti vada spręsti klausimą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų, padariusių įstatymo pažeidimų, patraukimo atsakomybėn.

2.4. Apeliacinės instancijos teismo sprendimai

Apeliacinės instancijos teismo sprendimų, priimamų išnagrinėjus bylą, rūšys išvardytos BPK 326 straipsnyje. Jame nurodoma, kad išnagrinėjęs bylą teismo posėdyje, dėl apskūsto nuosprendžio apeliacinės instancijos teismas priima nuosprendį arba nutartį, dėl apskūstos nutarties – tik nutartį. 1961 m. BPK taip pat numatė dvi apeliacinės instancijos teismo išnagrinėjus bylą priimtų sprendimų rūšis – nuosprendžius ir nutartis.

Išnagrinėjęs bylą teismo posėdyje, dėl apskūsto nuosprendžio apeliacinės instancijos teismas gali priimti tokius nuosprendžius:

1) *panaikinti apkaltinamąjį nuosprendį ir nutraukti bylą*. Tokio pobūdžio nuosprendis priimamas tais atvejais, kai yra Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁴³ numatyti pagrindai atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės. Tokie pagrindai yra: asmens ar nusikalstamos veikos pavojingumo praradimas, nusikalstamos veikos mažareikšmiškumas, kaltininko ir nukentėjusio asmens susitaikymas, kai byloje yra lengvinančių aplinkybių, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas ir kitos. Norėtume pažymėti, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai numatyti tiek BK VI skyriuje, reglamentuojančiame atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, tiek kai kuriuose BK Specialiosios dalies straipsniuose. Pažymėtina, kad visi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai, o tuo pačiu ir apkaltinamojo nuosprendžio panaikinimo ir bylos nutraukimo pagrindai yra išvardyti BPK 327 straipsnio 2 dalyje. Nuosprendžio panaikinimo ir bylos nutraukimo pagrindų sąrašas išsamus, minėtame straipsnyje nenurodytais pagrindais apeliacinės instancijos teismas apkaltinamojo nuosprendžio panaikinti ir bylos nutraukti negali. Pabrėžtina, kad panaikinti apkaltinamąjį nuosprendį ir nutraukti bylą apeliacinės instancijos teismas gali tiek ištaisdamas pirmosios instancijos teismo klaidą (kai pirmosios instancijos teismas priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, nors turėjo priimti nuosprendį, kuriuo nutraukiama byla), tiek tuo atveju, kai bylos nutraukimo pagrindai atsirado bylai jau esant apeliacinės instancijos teisme (pavyzdžiui, nuteistasis susitaiko su nukentėjusiuoju ir įvykdo kitas BK 38 straipsnyje numatytas sąlygas jau po apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo);

2) *pakeisti nuosprendį*. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu pakeičiamas dviem atvejais: kai pirmosios instancijos teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir kai pirmosios instancijos teismas neteisingai paskyrė bausmę (BPK 328 straipsnio 1 ir 2 punktai). Abiem šiais atvejais ta pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis, kuri nebuvo pakeista, lieka galioti.

⁴³ Toliau tekste – BK (Valstybės žinios, 2000. Nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais)).

Netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas pasireiškia tada, kai netinkamai pritaikytos BK Bendrosios dalies normos, taip pat kai nusikalstamos veikos kvalifikuojamos ne pagal tuos BK straipsnius, dalis ir punktus, pagal kuriuos tai reikėjo daryti. Tai nustato BPK 369 straipsnio 2 dalis. BK bendrosios dalies norma netinkamai pritaikoma tuomet, kai: a) nepritaikoma konkreti norma, nors yra ir pagrindai, ir sąlygos ją taikyti; b) pritaikoma BK Bendrosios dalies norma, nors nėra jos taikymui reikiamų sąlygų ir pagrindų; c) pritaikoma ne ta norma, kurią reikėjo pritaikyti ir d) taikoma ta BK Bendrosios dalies norma, kurią ir reikėjo taikyti, tačiau ji taikoma netinkamai⁴⁴.

Nusikalstamos veikos, kvalifikuotos ne pagal tuos BK straipsnius, dalis ir punktus, pagal kuriuos reikėjo kvalifikuoti veiką, tuomet, kai nuosprendžiu nustatytoms nusikalstamos veikos aplinkybėms yra netinkamai pritaikyta BK Specialiosios dalies norma arba (ir) netinkamai pritaikyta veikos kvalifikavimui turinti įtakos BK Bendrosios dalies norma, pavyzdžiui, BK 22 straipsnis (pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką), BK 28 straipsnis (būtinoji gintis) ir panašiai.

Neteisinga bausmė yra tokia, kuri nors ir atitinka BK straipsnio sankcijoje nustatytas ribas, tačiau savo rūšimi ir dydžiu yra arba per švelni, arba per griežta. Skirdamas bausmę teismas privalo atsižvelgti į pačias įvairiausias aplinkybes: padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, veikos tikslus ir motyvus, nusikalstamos veikos stadiją, kaltininko asmenybę, asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį, atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes ir kitas galiojančio B Bendrojoje dalyje numatytas nuostatas. Jeigu apeliacinės instancijos teismas nustato, kad pirmosios instancijos teismas šių nuostatų nesilaikė, nuosprendis turi būti keičiamas dėl netinkamos bausmės paskyrimo (BPK 328 straipsnio 2 punktas);

3) *panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį.* Atvejus, kuomet apeliacinės instancijos teismas prima tokį sprendimą, reglamentuoja galiojančio BPK 329 straipsnis. Šis straipsnis nustato, kad nuosprendis panaikinamas ir priimamas naujas nuosprendis keturiais atvejais: a) pirmosios instancijos teismas priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, o apeliacinės instancijos teismas teismo posėdyje padarė išvadą, kad neįrodyta, jog kaltinamasis dalyvavo padarant nusikalstamą veiką, arba nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių; b) pirmosios instancijos teismas priėmė išteisinamąjį nuosprendį, o apeliacinės instancijos teismas teismo posėdyje padarė išvadą, jog reikia priimti apkaltinamąjį nuosprendį; c) pirmosios instancijos teismas nuosprendžiu nutraukė baudžiamąją bylą, o apeliacinės instancijos teismas teismo posėdyje padarė išvadą, kad reikia priimti apkaltinamąjį arba išteisinamąjį nuosprendį; d) pirmosios

⁴⁴ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005. P. 504 – 505.

instancijos teismas padarė BPK 369 straipsnio 3 dalyje numatytą esminį baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą⁴⁵, kuri galima ištaisyti apeliacinės instancijos teismo posėdyje.

Taigi, galime padaryti apibendrinančią išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas panaikina pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priima naują nuosprendį tais atvejais, kai dėl nuteistojo kaltumo, išteisintojo nekaltumo, nusikalstamos veikos sudėties kaltinamojo veikoje buvimo padaro kitokias išvadas negu pirmosios instancijos teismas arba kai nustato, jog pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, padarė esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų, dėl kurių nuosprendis yra neteisėtas.

Apeliacinės instancijos teismo nutartis priimama tiek dėl apskūsto pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, tiek dėl apskūstos nutarties.

Nutarčių, priimamų apeliacinės instancijos teismui teismo posėdyje išnagrinėjus bylą dėl apskūsto pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, rūšis nustato BPK 326 straipsnio 1 dalis. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas priima tokias nutartis:

1) *atmesti apeliacinį skundą*. Tokia nutartis priimama tuo atveju, kai nustatoma, jog apeliaciniame skunde nurodyti argumentai nepagrįsti, pirmosios instancijos teismo nuosprendis teisėtas ir pagrįstas, taip pat nenustatomi nuosprendžio panaikinimo ar pakeitimo pagrindai;

2) *panaikinti nuosprendį ir nutraukti bylą*. Pabrėžtina, kad tokia nutartis gali būti priimama tik dėl apkaltinamojo nuosprendžio ir tik tokiais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismas nustato, jog yra BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 – 9 punkte nurodytų aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas (pavyzdžiui, nustatoma, kad apkaltinamasis nuosprendis buvo priimtas suėjus BK 95 straipsnyje numatytiems apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminams, nuteistas asmuo, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus ir t. t.);

3) *pakeisti nuosprendį*. Nutartimi pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendį apeliacinės instancijos teismas gali dviem atvejais: kai nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių (BPK 328 straipsnio 3 punktas) arba kai netinkamai išspręsti nuosprendžio klausimai, nesusiję su baudžiamojo įstatymo taikymu ar bausmės skyrimu (BPK 328 straipsnio 4 punktas).

BPK 328 straipsnio 3 punkte numatytu pagrindu (nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių) nuosprendis keičiamas tuomet, kai apeliacinės instancijos teismas nustato kitokias bylos aplinkybes, nei nustatė pirmosios instancijos teismas, i šios aplinkybės neturi reikšmės baudžiamajam įstatymui taikyti arba bausmei skirti. Nustatęs

⁴⁵ Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie BPK reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuojamos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

kitokias bylos aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti, ar šios aplinkybės neturi įtakos baudžiamajam įstatymui taikyti, pirmosios instancijos teismo nuosprendis keičiamas ne nutartimi, o nuosprendžiu.

BPK 328 straipsnio 4 punkte numatytu atveju (netinkamai išspręsti kiti nuosprendžio klausimai) nuosprendis keičiamas tuomet, kai apeliacinės instancijos teismas kitaip išsprendžia nuosprendyje spęstus klausimus, nesusijusius su baudžiamojo įstatymo taikymu ar bausmės skyrimu;

4) *panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.* Tokią nutartį apeliacinės instancijos teismas priima tuomet, kai nustato, jog bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas arba byla buvo išnagrinėta pažeidžiant teisingumą⁴⁶ taisyklės. Apeliacinės instancijos teismas nutartimi panaikina nuosprendį, kai pirmosios instancijos teisme nagrinėjęs bylą teisėjas (jeigu bylą nagrinėjo teisėjų kolegija – bent vienas iš ją sudarančių teisėjų) esant baudžiamojo proceso įstatymo nustatytiems pagrindams nenusišalino arba nebuvo nušalintas. Nuosprendis taip pat panaikinamas ir byla perduodama iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, kai bylą, teisingą apygardos teismui, išnagrinėjo apylinkės teismas;

5) *panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą prokurorui.* Tokio pobūdžio nutartis priimama, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas, šio pažeidimo negalima ištaisyti teisme ir jis trukdo nagrinėti bylą. Neatitinkančiu nustatytų reikalavimų kaltinamuoju aktu laikomas toks kaltinamasis aktas, kai jame nenurodyti nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai, kitos svarbios veikos faktinės aplinkybės, atitinkančios baudžiamajame įstatyme numatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius; kaltinamajame akte nurodytas nusikalstamos veikos aprašymas akivaizdžiai neatitinka baudžiamajame įstatyme numatytos nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties; kai kaltinamajame akte nenurodyti BK straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą veiką, dalis ar punktas (tais atvejais, kai konkretus BK straipsnis susideda iš dalių ar punktų).

BPK 330 straipsnyje įtvirtinta labai svarbi taisyklė, kuria privaloma vadovautis visais atvejais, kai vienoje byloje nagrinėjami su keliais nuteistaisiais susiję apeliaciniai skundai. Ši taisyklė nurodo, kad kai dėl atskirų nuteistųjų yra pagrindas atmesti apeliacinį skundą, panaikinti nuosprendį ir nutraukti bylą, pakeisti nuosprendį arba priimti naują nuosprendį visi sprendimai nurodomi viename dokumente – nuosprendyje.

⁴⁶ Baudžiamosios bylos teisingumas – tai jos priklausymas vienam ar kitam teismui, kuris turi išnagrinėti tą bylą (Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius, 2003. P. 27).

Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja skundus ne tik dėl apskūsto pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, bet ir dėl apskūstos pirmosios instancijos teismo nutarties. Dėl apskūstos pirmosios instancijos teismo nutarties apeliacinės instancijos teismas gali priimti tik vienos rūšies procesinį sprendimą – nutartį. Išnagrinėjęs bylą teismo posėdyje, apeliacinės instancijos teismas priima tokių rūšių nutartis: 1) atmesti apeliacinį skundą; 2) panaikinti nutartį; 3) pakeisti nutartį (BPK 326 straipsnio 5 dalis). BPK 326 straipsnio 6 dalyje atskirai išvardytos apeliacinės instancijos teismo nutarčių, priimamų išnagrinėjus skundą dėl apskūstos nutarties baudžiamąją bylą nutraukti, rūšys:

1) *nutartis atmesti apeliacinį skundą*. Ši nutartis priimama tais atvejais, kai teismas nustato, jog apeliacinis skundas nepagrįstas, o pirmosios instancijos teismo nutartis – teisėta bei pagrįsta, be to, nenustatomi pagrindai nutarčiai panaikinti ar pakeisti;

2) *nutartis panaikinti pirmosios instancijos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui*. Tokio pobūdžio nutartis priimama, kai apeliacinės instancijos teismas nustato, kad pirmosios instancijos teismo nutartis nutraukti baudžiamąją bylą yra neteisėta ar nepagrįsta;

3) *nutartis pakeisti nutartį*. Ji priimama tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismas nustato, jog kai kurie klausimai pirmosios instancijos teismo nutartyje nutraukti baudžiamąją bylą išspręsti neteisingai arba visai neišspręsti, pavyzdžiui, nenutrauktas procesinių prievartos priemonių taikymas, neteisingai nuspręsta dėl daiktinių įrodymų ir t. t.

Baigdami nagrinėti apeliacinės instancijos teismo priimamų sprendimų rūšis, norėtume trumpai aptarti šių sprendimų – nuosprendžių ir nutarčių – turinį. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio turinys reglamentuojamas BPK 331 straipsnyje, o nutarties turinys – BPK 332 straipsnyje.

Apeliacinės instancijos teismo nuosprendis surašomas laikantis pagrindinių reikalavimų, keliamų pirmosios instancijos teismo nuosprendžiui. Jį sudaro įžanginė, aprašomoji ir rezoliucinė dalys. *Įžanginėje* apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalyje nurodoma: kad nuosprendis priimtas Lietuvos respublikos vardu, jo priėmimo laikas, vieta, nuosprendį priėmusio teismo pavadinimas, teisėjų, teismo posėdžio sekretoriaus, prokuroro, gynėjo, nuteistojo ar išteisintojo, nukentėjusiojo, kitų proceso dalyvių, vertėjo vardai ir pavardės, apeliantas, pirmosios instancijos teismo pavadinimas, šio teismo nuosprendžio priėmimo data ir revoliucinės dalies turinys. *Aprašomojoje* apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalyje nurodomos pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytos apelianto ginčijamos bylos aplinkybės, apeliacinio skundo esmė bei apeliacinės instancijos teismo išvados. Jei pirmosios instancijos teismo nuosprendis panaikinamas ir priimamas naujas nuosprendis – nurodomos apeliacinės instancijos teismo nustatytos bylos aplinkybės ir

įrodymai, kurie yra pagrindas nuteistąjį pripažinti nekaltu ir jį išteisinti arba išteisintąjį pripažinti kaltu ir jį nuteisti, taip pat motyvai, kuriais vadovaudamasis teismas atmeta arba kitaip įvertina apskūsto pirmosios instancijos teismo nuosprendžio įrodymus. Jei pirmosios instancijos teismo nuosprendis panaikinamas ir byla nutraukiama, apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje turi būti nurodomas bylos nutraukimo pagrindas. Jei pirmosios instancijos teismo nuosprendis pakeičiamas, apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje privaloma nurodyti išvadas dėl įstatymo taikymo ir bausmės skyrimo. *Rezoliucinėje* apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalyje nurodomas apeliacinės instancijos teismo priimtas sprendimas. Kai pirmosios instancijos teismo nuosprendis panaikinamas ir byla nutraukiama arba priimamas naujas nuosprendis, rezoliucinėje apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalyje nurodomas panaikintas nuosprendis bei naujo sprendimo turinys, kuris privalo atitikti analogiško pirmosios instancijos teismo nuosprendžio turinį, numatytą BPK 307 straipsnyje. Jeigu pirmosios instancijos teismo nuosprendis pakeičiamas, rezoliucinėje apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalyje nurodomi šio teismo padaryti nuosprendžio pakeitimai.

Apeliacinės instancijos teismo nutarties struktūra yra tokia pati kaip ir nuosprendžio: ją sudaro įžanginė, aprašomoji ir revoliucinė dalys. *Įžanginėje* nutarties dalyje nurodoma: nutarties priėmimo laikas ir vieta, nutartį priėmusio teismo pavadinimas ir jo sudėtis, prokuroras ir kiti proceso dalyviai, dalyvavę nagrinėjant baudžiamąją bylą apeliacinės instancijos teismo posėdyje, apeliantas, apskūstą nuosprendį priėmusio teismo pavadinimas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo laikas ir rezoliucinės dalies turinys. *Aprašomojoje* nutarties dalyje trumpai išdėstomos apskūstame nuosprendyje nurodytos apelianto ginčijamos bylos aplinkybės, nurodoma apeliacinio skundo esmė, nagrinėjant bylą apeliacine tvarka dalyvavusių proceso dalyvių prašymai, išdėstomos motyvuotos apeliacinės instancijos teismo išvados dėl apeliacinio skundo ir nurodomi priimto sprendimo motyvai. Jeigu apeliacinis skundas atmetamas, nutartyje nurodomi motyvai, paaiškinantys, kodėl skundas buvo atmestas. Jei apeliacinės instancijos teismas panaikina nuosprendį ir nutraukia bylą, nutartyje nurodomos konkrečios aplinkybės, dėl kurių procesas negalimas. Jei apeliacinės instancijos teismas pakeičia pirmosios instancijos teismo nuosprendį, nutartyje nurodomi motyvai, kodėl nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių, arba kokie kiti nuosprendžio klausimai netinkamai išspręsti. *Rezoliucinėje* nutarties dalyje nurodomas apeliacinės instancijos teismo sprendimas dėl apeliacinio skundo.

Apeliacinės instancijos teismo priimti sprendimai dėl paduoto apeliacinio skundo – nuosprendžiai ir nutartys įsigalioja nuo jų priėmimo dienos.

3 SKYRIUS. APELIACIJA UŽSIENIO VALSTYBIŲ BAUDŽIAMAJAME PROCESU

3.1. Apeliacija Prancūzijos Federacinėje Respublikoje

Apeliacija (appeal) – viena iš klasikinių pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimo formų, būdingų kontinentiniam teismo proceso modeliui. Galimybės apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą būtinybė siejama su Prancūzijos šiuo metu galiojančiame 1958 m. BPK įtvirtintu principu, pagal kurį bet kuris suinteresuotas proceso dalyvis turi teisę į baudžiamosios bylos peržiūrėjimą dvejose teisminėse instancijose – pirmojoje ir apeliacinėje. Pažymėtina, kad šiuolaikinėje Prancūzijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje skiriama keletas pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimo būdų klasifikacijų⁴⁷. Skiriami *ordinariniai* (kai byla peržiūrima visa apimtimi dėl bet kokių pagrindų – tiek faktinių, tiek teisinių) ir *ekstraordinariniai, išskirtiniai* (galimi tik po visų įmanomų ordinarinių galimybių apskusti teismo sprendimą išnaudojimo ir tik aiškiai baudžiamojo proceso įstatyme nustatytais pagrindais) pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo būdai. Taip pat skiriami *retraktaciniai* (de retraction) teismo sprendimo apskundimo būdai, kuomet baudžiamąją bylą peržiūri tas pats pirmosios instancijos teismas, kuris jau priėmė sprendimą toje byloje, ir *reformaciniai* apskundimo būdai, kuomet bylą peržiūri aukštesnės instancijos teismas. Galiausiai skiriamas *neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimas*, kai skundo padavimas sustabdo teismo sprendimo įsigaliojimą, ir *įsiteisėjusių pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimas*.

Vadovaujantis šia klasifikacija, apeliacija Prancūzijoje priskiriama prie ordinarinių, reformacinių neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimo būdų. Apeliacinis skundas paduodamas vadovaujantis tiek teisiniais, tiek faktiniais pagrindais ir jį nagrinėja aukštesnės instancijos teismas. Apeliacinio skundo padavimas sustabdo pirmosios instancijos teismo sprendimo įsigaliojimą. Kaip matome, šie esminiai apeliacijos Prancūzijoje požymiai niekuo nesiskiria nuo apeliacijos Lietuvos Respublikoje.

Apeliaciniai skundai gali būti paduodami dėl visų sprendimų, kuriuos prima pataisos teismai bylose dėl baudžiamųjų nusižengimų padarymo ir dėl policinių teismų nuosprendžių bylose dėl baudžiamųjų nusižengimų, kai už juos paskirtos baudos dydis neviršija 5000 frankų arba kai skiriamos kitokio pobūdžio bausmės, pavyzdžiui teisės vairuoti autotransporto priemonę atėmimas ne ilgesniam kaip trejų metų terminui. Asizų teismų sprendimai baudžiamosiose bylose dėl sunkesnių nusikaltimų padarymo ilgai apeliacine tvarka nebuvo

⁴⁷ Gucenko K. F., Golovko L. V., Filimonov B. A. Ugolovnyj proces zapadnych gosudarstv. Moskva, 2001. C. 374.

skundžiam. Situacija pasikeitė 2000 m. birželio 15 dieną papildžius BPK 380(1) straipsniu, leidusiu apskūsti asizų teismo nuosprendį apeliacine tvarka kitam asizų teismui, kuriame apeliacinį skundą turėjo nagrinėti trijų teisėjų kolegija dalyvaujant 12 kviestinių asmenų žiuri. Nuo baudžiamosios bylos nagrinėjimo asizų teisme kaip pirmojoje instancijoje apeliacinis nagrinėjimas asizų teisme skiriasi labai nežymiai – teiamojo kaltumas turi būti patvirtintas ne 8, o 10 balsais, formuojant žiuri gynyba turi teisę ne į 5, o į 6 neprivalomus motyvuoti kandidatų atmetimus ir pan.

Prancūzijos baudžiamajame procese skiriamas *pagrindinis* ir *atsikirstinis* apeliacinis skundas⁴⁸. Pagrindinis apeliacinis skundas turi būti paduodamas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo dienos. Teisę paduoti tokį skundą turi nuteistasis, prokuroras, taip pat civilinis ieškovas ir civilinis atsakovas, bet tik dėl tos pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalies, kuri susijusi su civiliniu ieškiniu. Įdomu tai, kad Prancūzijos Generalinis prokuroras turi teisę į išskirtinį terminą apeliaciniam skundai paduoti – jis gali tokį skundą pateikti per du mėnesius nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo dienos. Atsikirstinis apeliacinis skundas gali būti pateikiamas tik tuomet, kai kas nors iš turinčių teisę paduoti pagrindinį apeliacinį skundą asmenų (išskyrus Generalinį prokurorą) jį padavė. Ši situacija kažkuo panaši į Lietuvos Respublikoje taikomus atsikirtimus į apeliacinį skundą. Atsikirstinį apeliacinį skundą galima paduoti per 15 dienų nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo momento, t. y. proceso dalyviams suteikiamas papildomas 5 dienų terminas po pagrindinio apeliacinio skundo padavimo termino suėjimo.

Pateikus apeliacinį skundą kyla šios procesinės pasekmės: visų pirma, sustabdomas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio įsigaliojimas; visų antra, baudžiamosios bylos medžiaga kartu su gautais apeliaciniais skundais (apeliaciniai skundai pateikiami nuosprendį priėmusiam pirmosios instancijos teismui, kaip ir Lietuvoje) perduodama aukštesnės instancijos teismui – Apeliaciniam teismui⁴⁹, kuris privalo surengti teisminį posėdį ir tą bylą išnagrinėti apeliacine tvarka. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismo galios ribotos. Apeliacinės instancijos teismas negali peržengti bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme ribų – tiek nusikalstamos veikos, tiek nuteistojo ir kitų proceso dalyvių atžvilgiu. Be to, apeliacinio teismo nagrinėjimo ribas nulemia apeliaciniame skunde pateikti reikalavimai. Čia aiškiai pasireiškia *tantum devolutum quantum appellatum*⁵⁰ principas, reiškiantis, kad bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato apeliacinis

⁴⁸ Ugolovno – procesualnyj kodeks Francij. Moskva, 1996. C. 73 – 74.

⁴⁹ Apeliacinio teismo kompetencija apima tik bylą dėl baudžiamųjų nusižengimų nagrinėjimą apeliacine tvarka. Baudžiamąsias bylas dėl nusikaltimų apeliacine tvarka nagrinėja Apeliacinis asizų teismas.

⁵⁰ Šio principo vertimas būtų toks: kiek asmuo apeliuoja, tiek bylos nagrinėjimas kyla aukšty.

skundas. Pavyzdžiui, jeigu nuteistasis ginčija jam paskirtos bausmės rūšį ir dydį, tačiau nieko neužsimena apie civilinio ieškovo naudai iš jo išieškotą pinigų sumą, apeliacinės instancijos teismas, netgi nustatęs esminius pirmosios instancijos teismo nuosprendyje padarytus pažeidimus, nustatant civilinio ieškinio dydį, nieko negalės pakeisti. Tokiose situacijose svarbią rolę turi atsikirstinis apeliacinis skundas, kurį paduodamas suinteresuotas proceso dalyvis gali žymiai išplėsti apeliacinio baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas. Pavyzdžiui, jeigu nuteistasis, paskelbus pirmosios instancijos teismo nuosprendį, neketino dėl jo paduoti apeliacinio skundo, tačiau sužinojo apie paduotą skundą dėl civilinio ieškinio, jis gali paduoti atskirtinį apeliacinį skundą, kuriame gali ginčyti ne tik civilinio ieškinio dydį, bet ir jam paskirtos bausmės rūšį bei dydį. Galiausiai, apeliacinės instancijos teismo galimybes nagrinėjant apeliacinį skundą riboja ir draudimo pabloginti asmens padėtį labiau, nei ji buvo nustatyta pirmosios instancijos teismo nuosprendyje, principas. Prancūzijos BPK 515 straipsnyje nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas neturi teisės remdamasis vien tik nuteistojo, civilinio ieškovo ar civilinio atsakovo paduotu apeliaciniu skundu, pabloginti apelianto padėtį⁵¹. Kitais žodžiais tariant, apelianto padėtis gali būti pabloginta tik tuomet, kai kas nors iš proceso dalyvių pateikė pagrindinį arba atsikirstinį apeliacinį skundą, nukreiptą būtent prieš apelianto interesus. Šis principas, be abejo, neliečia prokuroro, kuris neturi asmeninių interesų baudžiamojoje byloje, todėl prokuroro paduotas apeliacinis skundas gali nulemti ir priešingas pasekmes – pavyzdžiui, apeliacinės instancijos teismas gali sušvelninti pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę nuteistajam, nors prokuroro pateiktame apeliaciniame skunde prašoma bausmę nuteistajam sugriežtinti.

Teisminis baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme pradedamas žodiniu vieno iš kolegiją sudarančių teisėjų pranešimu, kuriame trumpai išdėstoma baudžiamosios bylos esmė. Po šio pranešimo vyksta įprastinis teisminis nagrinėjimas, apimantis teisminį tyrimą bei teisminius ginčus, vykstančius ir pirmosios instancijos teismo posėdyje. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas neprivalo tiesiogiai apklausti visų liudytojų. Jis gali apsiriboti pirmosios instancijos teismo posėdžio metu duotais ir protokole užfiksuotais liudytojų parodymais.

Išnagrinėjęs baudžiamąją bylą teisminiame posėdyje, apeliacinės instancijos teismas arba palieka galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį arba jį pakeičia savo priimtu nuosprendžiu, jei nustato, kad yra pakankamas pagrindas patenkinti apeliaciniame skunde nurodytą apelianto prašymą. Prancūzijos apeliaciniame procese nenumatyta galimybės grąžinti bylą pakartotiniam nagrinėjimui pirmosios instancijos teisme, kadangi manoma, jog

⁵¹ Ši taisyklė taikoma ir Apeliaciniam asizų teismui (Prancūzijos BPK 380(3) ir 380(6) straipsniai.

apeliacinis teismas visais atvejais pajėgus pats išnagrinėti bet kokią bylą, be to, jam suteikta teisė rinkti ir tirti naujus įrodymus viso apeliacinio baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu.

3.2. Apeliacija Jungtinėse Amerikos Valstijose

Visus šiuo metu Jungtinėse Amerikos Valstijose galiojančius pirmosios instancijos teismų nuosprendžių teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimo būdus galima skirstyti į dvi dalis: apeliaciją (appeal)⁵² ir kitus būdus, neretai vadinamus pagalbinais.

Pirmosios instancijos teismų sprendimų patikrinimą apeliacine tvarka Jungtinėse Amerikos Valstijose galima laikyti vienu iš pačių sudėtingiausių ir nepakankamai teisiškai sureglamentuotų baudžiamojo proceso institutų. Nemaža dalimi tą lemia tiek federacinės, tiek kiekvienos į federaciją įeinančios valstijos teisinės sistemos egzistavimas. Apeliacinio proceso specifiką nulemia nemažai faktorių, pavyzdžiui, ar skundžiama pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis, kuria teisiamasis pripažintas kaltu, ar tik jam paskirtos bausmės rūšis bei dydis; ar teisiamasis prisipažino kaltu nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme; ar nekyla abejonių dėl teisingo baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymo; ar baudžiamoji byla buvo išnagrinėta laikantis visų procedūrinių reikalavimų; ar baudžiamoji byla buvo nagrinėta supaprastinta (sumarinio proceso) tvarka, ar specialiai nustatyta sunkiems nusikaltimams nagrinėti tvarka; kas padavė apeliacinį skundą – nuteistasis ar kaltintojas ir dar daug kitų faktorių, kurių baigtinio sąrašo pateikti neįmanoma. Dėl visų šių priežasčių apeliacinį procesą Jungtinėse Amerikos Valstijose paanalizuosime tik bendrais bruožais, nuolat pabrėždami, jog egzistuoja daugybė ypatumų bei išimčių iš kiekvienos taisyklės.

Teisę pateikti apeliacinį skundą turi tik nuteistasis ir jo gynėjas, taip kaltintojas, dalyvavęs bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme. Šių proceso dalyvių teisės pateikiant apeliacinį skundą nėra tapačios – kaltintojas gali pateikti apeliacinį skundą tik tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas pripažino teisiamąjį kaltu ir paskyrė jam bausmę. Nuteistojo ir jo gynėjo galimybės pateikti apeliacinį skundą daug platesnės, tačiau jos taip pat priklauso nuo konkrečių aplinkybių: 1) *nuo to, ar nuteistasis pripažino savo kaltę* pirmosios instancijos teisme (jei pripažino – jis netenka teisės ginčyti faktinių baudžiamosios bylos aplinkybių ir gali skųstis tik dėl neteisingo baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymo); 2) *nuo nuteistojo finansinių galimybių* (neretai tam, kad baudžiamoji byla būtų išnagrinėta apeliacine tvarka, būtina įmokėti piniginių užstatą); 3) *nuo to, ar buvo išnaudotos visos galimybės ištaisyti pirmosios instancijos teismo nuosprendyje padarytas klaidas* (jei tai nebuvo padaryta, apeliacinės instancijos teismas atsisako priimti apeliacinį skundą); 4) *nuo apeliaciniame skunde keliamų klausimų ir prašymų rimtumo* (dėl smulkmenų (frivolous) paduodami apeliaciniai skundai ne tik apeliacinės instancijos teismo atmetami, bet gali ir

⁵² Apeliacija Jungtinėse Amerikos Valstijose suprantama kaip tiek įsigaliojusių, tiek neįsigaliojusių pirmosios instancijos teismų nuosprendžių baudžiamosiose bylose apskundimas ir patikrinimas // Gucenko K. F., Golovko L. V., Filimonov B. A. Ugolovnyj process zapadnych gosudarstv. Moskva, 2001. C. 272.

užtraukti pinigines sankcijas dėl teismo atitraukimo nuo svarbesnių reikalų); 5) *nuo būtinybės apeliacinį skundą pateikti laikantis griežtai nustatytos tvarkos*.

Natūralu, kad visos šios taisyklės nulemia tai, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose apeliacine tvarka apskundžiama santykinai nedidelė pirmosios instancijos teismų nuosprendžių dalis⁵³.

Vadovaujantis bendrąja taisykle, pagrindas nuteistajam ar jo gynėjui pateikti apeliacinį skundą dėl *neteisėto nuteisimo* yra esminė teisinė klaida, kurią padarė pirmosios instancijos teismas nagrinėdamas baudžiamąją bylą. Pažymėtina, kad norint pateikti apeliacinį skundą, vien klaidos padarymo fakto nepakanka, būtina, kad dėl padarytos klaidos būtų padaryta esminė žala nuteistojo teisėms ir interesams. Ši taisyklė turi nemažai išimčių. Kai kuriose Valstijose nustatyta, kad apeliacinės instancijos teismas gali panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, jeigu nustato, jog asmens pripažinimas kaltu neatitinka faktinių bylos aplinkybių arba prieštarauja joms. Yra valstijų, kuriose pirmosios instancijos teismo nuosprendžio panaikinimo pagrindai dar platesni – nuosprendis gali būti panaikintas vien dėl to, jei apeliacinės instancijos teismas mano, kad to reikalauja teisingumo interesai.

Atvejai, kai galima pateikti apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės rūšies bei dydžio Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat ribojami. Vadovaujantis bendrąja taisykle, apeliacinės instancijos teismas gali pakeisti pirmosios instancijos nuosprendžiu paskirtą nuteistajam bausmę tik tuomet, kai pirmosios instancijos teismas nesilaikė įstatymais nustatytų skiriamos bausmės ribų. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas negali paskirti griežtesnės bausmės negu ta, kurią paskyrė pirmosios instancijos teismas. Bet net ir ši taisyklė turi išimčių – jei paduodamas apeliacinis skundas dėl „smulkmenų“, kai kuriose valstijose apeliacinės instancijos teismas turi teisę sugriežtinti pirmosios instancijos teismo paskirtą bausmę tokį apeliacinį skundą padavusiems asmenims. Tai taikoma kaip sankcija už apeliacinės instancijos teismo atitraukimą nuo svarbesnių reikalų.

Specialios apeliacinio skundo padavimo taisyklės nustatomos valstybiniam kaltintojams, dalyvavusiems baudžiamąją bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme. Pažymėtina, kad ilgą laiką kaltintojai neturėjo teisės pateikti apeliacinių skundų, kadangi buvo manoma, jog jų misija apsiriboja ir užsibaigia tuo, jog pirmosios instancijos teismas pripažino teisiamąjį kaltu ir paskyrė jam bausmę. Paskutiniaisiais dešimtmečiais kaltintojo teisės paduoti apeliacinį skundą Jungtinėse Amerikos Valstijose smarkiai išsiplėtė. Šiuo metu valstybinis kaltintojas gali pateikti apeliacinį skundą visais atvejais, kai, jo nuomone, buvo padaryta

⁵³ Pavyzdžiui, 1999 m. pirmosios instancijos teismuose buvo išnagrinėta 56 511 baudžiamųjų bylų, o apeliaciniai skundai paduoti tik dėl 10 251 (18 %) iš jų // 1999 Annual Report of Director Administrative Office of the U.S. Courts. P. 18 – 20.

pažeidimų nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, nepriklausomai nuo to, ar teismas priėmė apkaltinamąjį nuosprendį teisiamojo atžvilgiu, ar jį išteisino.

Pirmosios instancijos teismui paskelbus nuosprendį baudžiamojoje byloje, paprastai nustatomas 10 dienų terminas apeliaciniam skundai pateikti. Apeliacinis skundas paduodamas pirmosios instancijos teismui dviem egzemplioriais – vienas jų išsiunčiamas apeliacinės instancijos teismui, kitas – įteikiamas priešingą negu apeliacinį skundą padavęs asmuo interesą turinčiai bylos šaliai. Pirmosios instancijos teismas surašo specialų nustatytos formos aktą apie apeliacinio skundo pateikimą ir jo išsiuntimą. Šiame pateiktame apeliaciniame skunde nurodomi tik apelianto ketinimai ginčyti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Tikrasis, argumentuotas apeliacinis skundas su aiškiai išdėstytais apelianto reikalavimais, pirmosios instancijos teismo sprendimų bei kitų teisės norminių aktų kopijomis, taip pat iššifruota pirmosios instancijos teismo posėdžio stenograma per 40 dienų nuo pirminio apeliacinio skundo padavimo pateikiamas apeliacinės instancijos teismui.

Sekantis etapas – baudžiamosios bylos parengimas nagrinėti apeliacinės instancijos teismo posėdyje. Jis reikalingas tam, kad visi apeliacinio baudžiamosios bylos nagrinėjimo dalyviai, taip pat apeliacinės instancijos teismo teisėjai susipažintų su apeliaciniu skundu ir jį pagrindžiančiais duomenimis. Paprastai šis etapas nesitęsia ilgiau nei 30 kalendorinių dienų.

Pats baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme vyksta daug paprastesne, nei baudžiamosios bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme, tvarka. Proceso metu priimti sprendimai užfiksuojami teisminio posėdžio protokole, o tik vėliau prasideda jų motyvavimo procesas – teisėjai, dalyvavę apeliacinio skundo nagrinėjime, derina savo nuomonės (opinions) dėl kiekvieno konkretaus klausimo.

Apeliacinės instancijos teismo sprendimai gali būti patys įvairiausi: apeliacinis skundas atmetamas, o pirmosios instancijos teismo nuosprendis paliekamas galioti; apeliacinis skundas patenkinamas ir baudžiamoji byla nutraukiama arba gražinama iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Dėl baudžiamųjų bylų, kurios pirmosios instancijos teisme buvo nagrinėtos supaprastinta tvarka, apeliacinės instancijos teismas gali priimti sprendimą panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, pats išnagrinėti tą baudžiamąją bylą iš naujo ir priimti joje naują nuosprendį.

Taip bendrais bruožais galima apibūdinti apeliacijos institutą, kurio tikslas – patikrinti pirmosios instancijos teismų priimamų sprendimų baudžiamosiose bylose teisėtumą ir pagrįstumą. Pažymėtina, kad tokia apeliacinio skundo padavimo ir jo nagrinėjimo tvarka taikoma tik įprastiniais, tradiciniais atvejais. Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamajam procesui būdinga nemažai kitų apeliacinių skundų pateikimo ir jų nagrinėjimo atvejų. Norėtume aptarti *išskirtinę apeliaciją*, susijusią su ypatingomis teisėtumo patikrinimo ir

sprendimų baudžiamosiose bylose priėmimo pagrįstumo patikrinimo sąlygomis⁵⁴. Tokio pobūdžio apeliacinius skundus nagrinėja Aukščiausiasis Jungtinių Amerikos Valstijų teismas ir aukščiausieji atskirų valstijų teismai.

Aukščiausiajame Jungtinių Amerikos Valstijų teisme baudžiamoji byla apeliacine tvarka nagrinėjama tais atvejais, kai iškyla būtinybė spręsti principinę reikšmę visos šalies teisminei praktikai turintį klausimą arba kai vienas iš federacinių apeliacinių teismų priėmė sprendimą, kuris iš esmės skiriasi nuo anksčiau kito federacinio apeliacinio teismo priimto sprendimo apeliacinėje byloje esant analogiškam apeliaciniam skundui. Tokio pobūdžio apeliacinis procesas prasideda, kai suinteresuotas asmuo pateikia peticiją, kuria prašoma, kad Aukščiausiasis Teismas išduotų įsakymą (writ of certiorari), kuriuo iš žemesniojo teismo būtų išreikalauta visa konkrečios baudžiamosios bylos medžiaga. Šį prašymą nagrinėja keturių teisėjų kolegija ir paprastai apie 80 procentų peticijų išreikalauti baudžiamąją bylą iš žemesnės instancijos teismo atmetamos. Kitais atvejais išreikalautos iš žemesnės instancijos teismų baudžiamosios bylos patikrinamos tiek teisės, tiek fakto klausimais. Žodinis nagrinėjimas nerengiamas, tačiau rašomas teisminio posėdžio protokolas. Dėl šių bylų priimti Aukščiausiojo Teismo sprendimai tampa autoritetingu teisės šaltiniu, privalomu visiems žemesnės instancijos teismams, kai jie nagrinėja bylas dėl analogiškų atvejų. Pažymėtina, kad jei Lietuvos Respublikoje tokia tvarka peržiūrimi teismų nuosprendžiai ir nutartys, tai laikoma kasaciniu, o ne apeliaciniu procesu baudžiamajoje byloje.

Dar viena ypatinga apeliacijos forma Jungtinėse Amerikos Valstijose taikoma tais atvejais, kai federaciniam apeliaciniam teismui, nagrinėjančiam kokią nors problemą, susijusią su konkrečia baudžiamąja byla, iškyla klausimas, į kurį atsakyti gali ir situacija išaiškinti pajėgus tik aukščiausioji visos valstybės teisminė instancija – Aukščiausiasis Jungtinių Amerikos Valstijų Teismas⁵⁵. Šis baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu iškilęs klausimas gali būti susijęs tik su teisės aiškinimo ir taikymo problemomis. Aukščiausiasis Jungtinių Amerikos Valstijų Teismas neapsiriboja konkretaus klausimo, problemos sprendimo varianto pateikimu žemesnės instancijos teismui, bet pats išnaginėja konkrečią baudžiamąją bylą ir priima joje sprendimą. Tokie atvejai Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese taip pat priskiriami kasaciniam, o ne apeliaciniam procesui, be abejo, su tam tikrais, Lietuvos teisinei sistemai būdingais ypatumais.

Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamajame procese yra ir kitų, apeliacijai nepriskirtų, pirmosios instancijos teismo sprendimo apskundimo būdų.

⁵⁴ Gucenko K. F., Golovko L. V., Filimonov B. A. Ugolovnyj process zapadnych gosudarstv. Moskva, 2001. C. 277 – 278.

⁵⁵ Ši apeliacinė procedūra dar vadinama „patikrinimu laikantis apeliacinės procedūros (by appeal)“ // ten pat. P. 279.

3.3. Apeliacija Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje

Apeliacija (appeal) Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės⁵⁶ baudžiamajame procese reiškia visus įvairių teisminių institucijų priimtų sprendimų baudžiamosiose bylose apskundimo būdus. Apeliacijos samprata ir įgyvendinimas šioje valstybėje neatitinka Lietuvos Respublikoje bei kontinentinės Europos valstybėse naudojamos apeliacijos sampratos bei įgyvendinimo. Jungtinės Karalystės baudžiamajame procese neegzistuoja Europos valstybėse pripažįstamos taisyklės, nurodančios, kad proceso dalyviams turi būti garantuojama teisė į baudžiamosios bylos peržiūrėjimą bent dvejose teisminėse instancijose. Jungtinėje Karalystėje apeliacija yra ne tiek procese dalyvaujančių šalių teisė ir prerogatyva, kiek proceso šalių ir teismo sąveikos rezultatas – proceso šalys prašo teismo leisti joms paduoti apeliacinį skundą aukštesnės instancijos teismui, o teismas, išnagrinėjęs tokį prašymą, arba jį patenkina, arba atmeta.

Kadangi Jungtinėje Karalystėje apeliacijos samprata apima visus pirmosios instancijos teismų sprendimų apskundimo būdus, išskyla tų apskundimo būdų klasifikacijos poreikis. Visų pirma, reikėtų išskirti apeliacinius *skundus dėl konkrečių asmenų pripažinimo kaltais arba nekaltais* (appeal against conviction ir appeal against acquittal), ir *apeliacinius skundus dėl teismo paskirtos bausmės rūšies bei dydžio* (appeal against sentence). Taip pat išskiriami *apeliaciniai skundai, kuriuos paduoda gynyba* bei *apeliaciniai skundai, kuriuos paduoda kaltinimo pusė*. Gynybos pusės pateikti apeliacinius skundus daug platesnės už kaltinimo. Dar išskiriama *apeliacija teisės klausimais* (jos pagrindas – neteisingas pirmosios instancijos teismo baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas) ir *apeliacija fakto klausimais* (jos pagrindas – neteisingai nustatytos ir interpretuotos faktinės baudžiamosios bylos aplinkybės, neįrodytas kaltinimas, nepagrįsta bausmė ir t. t.). Galiausiai, kadangi baudžiamąsias bylas pirmąją instanciją nagrinėja tiek Karūnos teismas, tiek magistratų teismai, apeliacinių skundų dėl šiuose teismuose priimtų sprendimų padavimo ir nagrinėjimo tvarka taip pat skiriasi.

Aptarsime apeliacinio skundo padavimo ir nagrinėjimo tvarką šiais atvejais: kai skundžiamas teismo sprendimas, priimtas Karūnos teisme, kai skundžiamas teismo sprendimas, priimtas magistratų teisme ir kai apeliacinis skundas paduodamas ir nagrinėjamas Lordų Rūmuose⁵⁷.

1. Apeliacinio skundo dėl Karūnos teisme priimto sprendimo padavimas ir nagrinėjimas. Karūnos teisme baudžiamosios bylos nagrinėjamos dalyvaujant

⁵⁶ Toliau tekste – Jungtinė Karalystė

⁵⁷ Christopher J. Emmins and John Sprack. A Practical Approach to Criminal Procedure. London, 1992. P. 409 – 477.

prisiekusiesiems. Labai ilgai prisiekusiesiems dalyvaujant priimtų sprendimų nebuvo galima apskūsti, kadangi buvo manoma, jog prisiekusieji, atstovaujantys visos tautos interesus, yra aukščiausioji teisingumo institucija, kurios sprendimo panaikinti niekas neturi teisės. Padėtis pasikeitė priėmus 1968 m. ir 1995 m. Apeliacijos įstatymus, kurie leido Karūnos teismo sprendimus apskūsti Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriui. Kaip taisyklė, tik nuteistasis turi pakankamai plačias teises pateikti apeliacinį skundą. Kitų proceso dalyvių teisės šiuo atveju labai ribotos.

Gynybos teisė pateikti apeliacinį skundą. Gynyba tokį skundą gali pateikti tiek dėl teisiamojo pripažinimo kaltu (apeliacija dėl nuteisimo), tiek dėl bausmės rūšies ir dydžio (apeliacija dėl bausmės). 1968 m. apeliacijos įstatymas detalizuoja galimybę pateikti apeliacinį skundą dėl nuteisimo, išskirdamas atvejus, kai apeliacija susijusi tik su teisės klausimais, tik su fakto klausimais arba kartu tiek su teisės, tiek su fakto klausimais⁵⁸. Nuteistasis per 28 kalendorines dienas nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pripažinti jį kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo paskelbimo, kreipiasi į nuosprendį priėmusį pirmosios instancijos teismą su prašymu leisti jam pateikti apeliaciją. Jei teismas (konkrečiai – pirmosios instancijos teismo teisėjas) atsisako išduoti tokį leidimą, o taip atsitinka beveik 75 procentais atvejų, nuteistasis per 14 kalendorinių dienų nuo motyvuoto atsisakymo gavimo kreipiasi su prašymu leisti pateikti apeliaciją į Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyrių. Apeliaciniame teisme prašymą nagrinėja trijų teisėjų kolegija. Jei bent vienas teisėjas pasisako už leidimo pateikti apeliaciją išdavimą, toks leidimas nuteistajam išduodamas. Gavus leidimą pateikti apeliacinį skundą, šis skundas pateikiamas tiesiai Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriui. Apeliacinėje instancijoje nuteistojo skundą nagrinėja trijų teisėjų kolegija, dalyvaujant šalims. Jei teisėjų kolegija leidžia, apeliacinio baudžiamosios bylos nagrinėjimo šalys gali pateikti naujų įrodymų, kurie nebuvo pateikti pirmosios instancijos teismui. Jei apeliacinės instancijos teismas išnagrinėjęs bylą nustato, jog pirmosios instancijos teismo sprendimas dėl teisiamojo kaltumo „nepatikimas“ (conviction is unsafe), pirmosios instancijos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje naikinamas. Kadangi „nepatikimumo“ sąvoka pakankamai neapibrėžta ir galimi įvairūs piktnaudžiavimai ją interpretuojant, teismų praktika stengiasi kuo labiau detalizuoti ir konkretizuoti atvejus, kuomet teismų sprendimai laikomi „nepatikimais“⁵⁹. Apeliacinės instancijos teismo priimamus sprendimus išnagrinėjus apeliacinį skundą dėl nuteisimo galima suskirstyti į: a) sprendimą atmesti apeliacinį skundą; b) panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą

⁵⁸ Gucenko K. F., Golovko L. V., Filimonov B. A. Ugolovnyj process zapadnych gosudarstv. Moskva, 2001. C. 145.

⁵⁹ Criminal procedure systems in the European Community. Ed. By Ch. Van Den Wyngaert. London, 1993. P. 101.

pripažinti teisiamąjį kaltu ir priimti alternatyvų sprendimą, kuriame teisiamasis taip pat pripažįstamas kaltu, bet dėl kitos nusikalstamos veikos padarymo; c) panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priimti sprendimą, kuriame teisiamasis pripažįstamas nepakaltinamu; d) panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui (paprastai toks sprendimas priimamas tada, kai gaunami nauji įrodymai, kurių neturėjo ir nenagrinėjo pirmosios instancijos teismas).

Galimybė pateikti apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimu paskirtos bausmės rūšies ir dydžio priklauso nuo to, už kokios nusikalstamos veikos padarymą asmuo buvo nuteistas. Už itin sunkius ir pavojingus valstybinius nusikaltimus, pavyzdžiui, už valstybės išdavimą, apeliacijos dėl bausmės rūšies ir dydžio pateikti neleidžiama. Pažymėtina, kad teisė pateikti apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo paskirtos bausmės taip pat įmanoma tik gavus sprendimą priėmusio teismo arba Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus leidimą. Leidimo gavimo tvarka analogiška leidimo pateikti apeliacinį skundą dėl pripažinimo kaltu gavimo tvarkai. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs skundą, gali sušvelninti pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę arba pakeisti ją kita bausme. Nepamirština, kad apeliacinės instancijos teismo skiriama bausmė negali būti griežtesnė už bausmę, kurią nuteistajam skyrė pirmosios instancijos teismas, taigi, draudimo pabloginti nuteistojo padėtį principas Jungtinės Karalystės baudžiamajame apeliaciniame procese veikia.

Kaltinimo teisė pateikti apeliacinį skundą. Kaltinimo galimybės pateikti apeliacinius skundus dėl pirmosios instancijos teismų priimtų sprendimų, lyginant su gynybos galimybėmis, labai ribotos. Visų pirma, draudžiama pateikti skundą dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo, kuriuo teisiamasis buvo išteisintas, išskyrus atvejus, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad pirmosios instancijos teismo posėdžio metu buvo daromas neteisėtas spaudimas liudytojams ar prisiekusiesiems. Pažymėtina, kad tokiais atvejais apeliacinis skundas pateikiamas ne Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriui, o Aukščiausiam teismui. Taip pat pažymėtina, kad kaltinimo pusė, pateikdama apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo priimto nuosprendžio baudžiamojoje byloje, gali ginčyti tik teisės, bet ne fakto klausimus.

2. Apeliacinio skundo dėl magistratų teismuose priimtų sprendimų padavimas ir nagrinėjimas. Galimi keli magistratų teismuose priimtų sprendimų apskundimo variantai.

Apeliacinio skundo padavimas Karūnos teismui. Gynyba gali šią teisę realizuoti dviem būdais: a) jei nuteistasis nepripažino savo kaltės ir nepaisant to buvo nuteistas, jis Karūnos teismui gali pateikti apeliacija tiek dėl nuteisimo, tiek dėl paskirtos bausmės; b) jei nuteistasis savo kaltę pripažino, jis gali pateikti Karūnos teismui apeliacinį skundą dėl

paskirtos bausmės rūšies ir dydžio. Kaltinimo pusė pateikti apeliacinio skundo dėl magistratų teisme priimto sprendimo baudžiamojoje byloje negali, išskyrus konkrečiuose įstatymuose numatytas išimtis, pavyzdžiui, kaltinimo pusė turi teisę pateikti apeliacinį skundą Karūnos teismui tais atvejais, kai baudžiamoji byla buvo iškelta už tam tikrus Akcizų įstatyme numatytus pažeidimus ir magistratų teismas joje priėmė išteisinamąjį nuosprendį. Pažymėtina, kad Karūnos teismui pateikiamame apeliaciniame skunde galima ginčyti tiek teisės, tiek fakto klausimus. Terminas apeliaciniam skundui paduoti – 21 kalendorinė diena. Jei skundžiamasi dėl paskirtos bausmės, terminas skaičiuojamas nuo bausmės paskyrimo momento, jei skundas pateikiamas dėl paties nuteisimo – terminas skaičiuojamas pirmosios instancijos teismo (magistratų teismo) nuosprendžio paskelbimo momento. Esant svarbioms aplinkybėms, Karūnos teismas gali pratęsti apeliacinio skundo padavimo terminą. Karūnos teisme apeliacine tvarka baudžiamąsias bylas nagrinėja teisėjai profesionalai, nedalyvaujant prisiekusiesiems. Iš esmės, Karūnos teisme vyksta pakartotinis tos pačios baudžiamosios bylos nagrinėjimas. Teismas turi teisę apklausti naujus liudytojus, ne tik tuos kurie jau buvo apklausti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme. Jei nagrinėjamas apeliacinis skundas dėl paskirtos bausmės, Karūnos teismas nėra suvaržytas magistratų teismo sprendimu paskirtos bausmės dydžiu, taigi, jis gali paskirti nuteistajam netgi griežtesnę bausmę už tą, kuri buvo paskirta pirmosios instancijos teismo sprendimu. Draudimo pabloginti nuteistojo padėtį labiau, nei ji nustatyta pirmosios instancijos teismo sprendime, principas Karūnos teismui nagrinėjant baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, nėra taikomas. Pažymėtina tai, kad Karūnos teismas negali peržengti maksimalių bausmių, kurias gali skirti magistratų teismas, ribų, pavyzdžiui, maksimalus laisvės atėmimo terminas yra 6 mėnesiai. Išnagrinėjęs apeliacinį skundą Karūnos teismas gali priimti tokius sprendimus: palikti galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir apeliacinį skundą atmesti; panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priimti naują sprendimą; pakeisti pirmosios instancijos teismo sprendimą.

Apeliacinio skundo padavimas Aukščiausiojo teismo Karališkojo suolo skyriui. Tokio pobūdžio apeliacija galima tiek apeliacinį skundą jau peržiūrėjus Karūnos teismui, tiek tiesiogiai skundžiant magistratų teismo sprendimą baudžiamojoje byloje, kai į Karūnos teismą su apeliaciniu skundu nebuvo kreiptasi. Visais atvejais, pateikti apeliacinį skundą Aukščiausiojo teismo Karališkojo suolo skyriui turi teisę tiek kaltinimo, tiek gynybos pusės. Pabrėžtina tai, kad kreipiantis su apeliacija į šį teismą, kaltinimo ir gynybos teisės yra lygios, ko negalima pasakyti apie apeliacijos pateikimą kitiems teismams.

Jei baudžiamoji byla apeliacine tvarka jau buvo nagrinėta Karūnos teisme, reikalingas Karūnos teismo arba paties Aukščiausiojo teismo Karališkojo suolo skyriaus leidimas pateikti apeliaciją Aukščiausiajam teismui. Jei magistratų teismo sprendimas nebuvo

peržiūrėtas Karūnos teisme apeliacine tvarka, apeliacinio skundo pateikimo Aukščiausiajam teismui procedūra sudėtingesnė. Per 14 kalendorinių dienų nuo bausmės paskyrimo arba sprendimo apie kaltumą paskelbimo suinteresuota šalis gali kreiptis į magistratų teismą su prašymu „išdėstyti bylos aplinkybes“ (to state a case). Bylos aplinkybių išdėstymas pasireiškia specialaus teismo dokumento surašymu. Šiame dokumente išdėstomos faktinės baudžiamosios bylos aplinkybės, šalių prašymai bei reikalavimai, teisinė pirmosios instancijos priimto sprendimo motyvacija ir klausimų, kuriuos turėtų išnagrinėti Aukščiausiasis teismas, sąrašas. Magistratų teismas gali atmesti prašymą, jei mano, kad jis „lengvabūdiškas ir neapgalvotas“. Tokiais atvejais asmuo gali kreiptis į Aukščiausiajį teismą su prašymu išduoti specialų įsakymą magistratų teismui, kad šis parengtų „bylos aplinkybių išdėstymo“ dokumentą. Gavusi reikiamą dokumentą iš magistratų teismo proceso šalis turi 21 dieną, per kurias tą dokumentą papildo ir nurodo savo motyvuotus prašymus Aukščiausiajam Teismui. Galutinį šio dokumento variantą pasirašo magistratai ir jis išsiunčiamas Aukščiausiajam Teismui. Pažymėtina, kad Aukščiausiasis teismas svarsto tik teisės klausimus, fakto klausimai neįeina į jo kompetencijos ribas. Proceso šalių atstovams teismo posėdžio metu suteikiama galimybė išsakyti savo nuomonę. Baigęs nagrinėti baudžiamąją bylą, Aukščiausiojo teismo Karališkojo suolo skyrius priima vieną iš šių sprendimų: a) palikti galioti magistratų teismo nuosprendį; b) panaikinti magistratų teismo nuosprendį ir baudžiamąją bylą nutraukti; c) pakeisti magistratų teismo nuosprendį; d) grąžinti bylą pakartotinai nagrinėti magistratų teismui, raštu nurodant jam savo poziciją.

3. Apeliacinio skundo padavimas Lordų Rūmams. Lordų Rūmai yra galutinė apeliacinė instancija visoms baudžiamosioms byloms. Jų kompetencija nepriklauso nuo to, ar baudžiamąją bylą paskutinis apeliacine tvarka išnagrinėjo Apeliacinis teismas, ar Aukščiausiasis teismas. Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka Lordų Rūmuose išskirtinumas pasireiškia tuo, kad esminė šios aukščiausiosios teisminės institucijos funkcija ne apginti bylos šalių interesus, o apginti visos teisinės sistemos interesus⁶⁰. Apeliacinis baudžiamosios bylos nagrinėjimas Lordų Rūmuose galimas dviem atvejais: 1) žemesnės instancijos teismas argumentuotai patvirtina, jog nagrinėjant apeliacinį skundą paliestas teisinis klausimas turi svarbią reikšmę visai visuomenei; 2) jei žemesnės instancijos teismas arba patys Lordų Rūmai mano, jog nagrinėjant apeliacinį skundą paliestas teisinis klausimas gali būti įdomus Lordų Rūmams. Pažymėtina, kad Lordų Rūmuose nagrinėjami tik teisiniai, bet ne faktiniai konkrečios baudžiamosios bylos klausimai. Taip pat pažymėtina, kad Lordų Rūmų vykdoma funkcija Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese priskirtina prie kasacinės instancijos teismo - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vykdomų funkcijų.

⁶⁰ Christopher J.Emmins and John Sprack. A Practical Approach to Criminal Procedure. London, 1992. P. 409.

3.4. Apeliacija Vokietijos Federacinėje Respublikoje

Vadovaujantis galiojančiais Vokietijos Federacijos baudžiamojo proceso įstatymais⁶¹, apeliacine tvarka galima apskusti vietinio teisėjo vienasmeniškai priimtus sprendimus baudžiamojoje byloje ir vietinio šefenų teismo priimtus sprendimus, išnagrinėjus baudžiamąsias bylas pirmąją instanciją. Jeigu pirmosios instancijos teismas ar vienasmeniškai baudžiamąją bylą išnagrinėjęs teisėjas savo sprendimu paskyrė nuteistajam kaip bausmę nereikšmingo dydžio piniginę baudą, tokie sprendimai apeliacine tvarka nėra skundžiami⁶². Baudžiamąsias bylas apeliacine tvarka nagrinėja žemių teismai.

Teisę pateikti apeliacinį skundą turi prokuroras, nuteistasis, jo gynėjas, nuteistojo įstatyminis atstovas, nukentėjęsysis bei civilinis atsakovas. Vokietijos Federacinės Respublikos BPK 314 paragrafe nurodoma, kad apeliacinį skundą galima pateikti per vieną savaitę nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo. Apeliacinis skundas paduodamas konkrečią baudžiamąją bylą išnagrinėjusiam pirmosios instancijos teismui. Pažymėtina, kad apeliacinis skundas gali būti tiek rašytinis, tiek žodinis. Jei apeliantas nori pareikšti žodinį apeliacinį skundą, surašomas specialus pirmosios instancijos teismo protokolas. Įdomu tai, kad Vokietijos baudžiamojo proceso įstatymai nereikalauja, kad apeliacinis skundas būtų teisiškai pagrįstas ir motyvuotas – skundas gali apsiriboti pirmosios instancijos teismo padarytų pažeidimų, apelianto manymu, sąrašu. Jei apeliaciniame skunde išvardijami, apelianto manymu, ginčijami pirmosios instancijos teismo nuosprendžio punktai, apeliacinės instancijos teismas patikrina šių punktų teisėtumą ir pagrįstumą. Jei apeliaciniame skunde konkretūs pirmosios instancijos teismo nuosprendžio punktai nenurodomi, laikoma, kad apskustas visas nuosprendis ir apeliacinės instancijos teismas patikrina viso pirmosios instancijos teismo posėdyje priimto nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą. Iki pasibaigiant apeliacinio skundo pateikimo terminui, galima pareikšti atsiliepimus į šį skundą, be to, apeliantas gali savo skundą atsiimti. Pirmosios instancijos teismas kartu su apeliaciniu skundu pateikia apeliacinės instancijos teismą aptarnaujančiam prokurorui visą baudžiamosios bylos medžiagą, o prokuroras per savaitę viską perduoda apeliaciniam teismui, t. y. žemės teismui.

Jeigu apeliacinės instancijos teismas nustato, jog apeliacinis skundas paduotas praleidus įstatymų nustatytus terminus, jį padavė neturintis tam teisės proceso dalyvis arba apeliacinio skundo turinys ar forma neatitinka nustatytų reikalavimų, skundas gražinamas jį padavusiam asmeniui ir apeliacinis teisminis baudžiamosios bylos nagrinėjimas nerengiamas.

⁶¹ Svarbiausias Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas yra 1877 m. vasario 1 d. priimtas baudžiamojo proceso kodeksas.

⁶² Gucenko K. F., Golovko L. V., Filimionov B. A. Ugolovnyj process zapadnych gosudarstv. Moskva, 2001. C. 448.

Vadovaujantis Vokietijos BPK 324 paragrafu, apeliacinis baudžiamosios bylos nagrinėjimas žemės teisme pradamas teisėjo – pranešėjo pareiškimu. Skaitant šį pareiškimą be bylos šalių gali dalyvauti ir pakviesti į apeliacinės instancijos teismą liudytojai. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis taip pat turi būti perskaitytas, išskyrus atvejus, kai to nereikalauja prokuroras, gynėjas ar nuteistasis. Po minėtų dokumentų perskaitymo apklausiamas nuteistasis ir atliekamas teisminis nagrinėjimas. Išnagrinėjęs bylą apeliacine tvarka žemės teismas gali priimti vieną iš šių sprendimų: 1) panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir nutraukti baudžiamąją bylą; 2) atmesti apeliacinį skundą kaip neleistiną; 3) panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo; 4) atmesti apeliacinį skundą kaip nepagrįstą ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį; 5) panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį. Pažymėtina, kad Vokietijos apeliacinės instancijos teismų praktikoje paskutinis sprendimo variantas – pats dažniausias.

Kaip matome, apeliacinio skundo padavimas ir jo išnagrinėjimas Vokietijos baudžiamajame procese yra labai panašus ir artimas apeliacijai Lietuvos Respublikoje.

Apeliacijos institutas Vokietijos baudžiamajame procese yra vienas iš tų baudžiamojo proceso institutų, kuriuos ypač kritikuoja Vokietijos baudžiamojo proceso teisės specialistai. Galimybė antrą kartą iš esmės išnagrinėti tą pačią baudžiamąją bylą apeliacinės instancijos teisme nurodoma kaip pati didžiausia apeliacijos instituto baudžiamajame procese yda. Pakartotinis baudžiamosios bylos išnagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme visų pirma kritikuojamas dėl labai prastos įrodymų pateikimo bei jų išnagrinėjimo kokybės⁶³. Su laiku (o apeliacinį baudžiamosios bylos nagrinėjimą nuo bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme dažnai skiria nemažas laiko tarpas) liudytojų ir nuteistųjų parodymų patikimumas sumažėja, nes bėgant laikui darosi vis sunkiau prisiminti visas konkrečius įvykio detales, nepataisomi pakitimai įvyksta nusikalstamos veikos padarymo vietoje, tam tikri įrodymai gali būti visiškai prarasti ir panašiai. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teisme dažnai naudojama vien tik rašytinė įrodomoji informacija negali pakeisti betarpiškumo ir žodiškumo baudžiamosios bylos teismo nagrinėjimo principų. Vokietijos baudžiamojo proceso teisės specialistai (K. Peters, G. Trende) nurodo, jog po baudžiamosios bylos išnagrinėjimo pirmosios instancijos teisme tapę žinomi įrodymai, kaltinimo ir gynybos pozicijos, tyrimo rezultatai ir įrodymų vertinimai atveria plačias galimybes apeliacinės instancijos teismo piktnaudžiavimui, įrodymų falsifikavimui, kaltų nuteistųjų nepagrįstam išteisinimui ir nekaltųjų nuteisimui. Suinteresuoti apeliacine tvarka nagrinėjamos baudžiamosios bylos baigtimi asmenys gali daryti stiprų poveikį baudžiamąją bylą apeliacine tvarka

⁶³ Ten pat. P. 449.

nagrinėjantiems teisėjams, kurie neturi pakankamai priemonių ir galimybių prieš tokį poveikį atsilaikyti. Jeigu neigiamas poveikis daromas liudytojams, jie, duodami parodymus, gali teigti jog neprisimena nieko arba atskirų konkrečiau įvykio epizodų. Nuteistieji, žinodami visus baudžiamojoje byloje esančius įrodymus, gali juos intensyviai neigti ir reikalauti teismo nagrinėti naujus jų pateiktus įrodymus, kurių pateikimas Vokietijos apeliacinės instancijos teisme nėra ribojamas. Apeliacinės instancijos teismų perkrovimas darbu nulemia tai, jog apeliacinės instancijos teismų teisėjai yra priversti nagrinėti vien tik apeliacinius skundus dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės sušvelninimo arba baudžiamosios bylos nutraukimo (G. Das).

Taip pat pabrėžiama, kad pirmosios instancijos teismų sprendimų peržiūrėjimo apeliacine tvarka institutas daro neigiamą poveikį vietinių teisėjų ir šefenų teismų teisėjų veiklai. Baudžiamosios bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme pradedamas laikyti kažkuo panašiu į nereikšmingą repeticiją prieš tikrąjį, baudžiamosios bylos nagrinėjimą apeliacine tvarka, todėl pirmosios instancijos teismų teisėjai pradeda neatsakingai vertinti savo funkcijas ir atmestinau jas vykdo.

Norėtume pabrėžti, kad nors visiškai atmesti šių baudžiamojo proceso teisės mokslininkų kritikoje išsakytų teiginių paneigti negalima, tačiau tikslingiau ir naudingiau būtų tobulinti apeliacinio proceso įgyvendinimą – numatyti sankcijas pirmosios instancijos teismų teisėjams, jei nustatomi esminiai teisiniai ar faktiniai baudžiamosios bylos nagrinėjimo pažeidimai, riboti naujų įrodymų pateikimą apeliacinės instancijos teisme ir t. t., bet ne siekti apeliacinio proceso panaikinimo, kadangi jis yra būtinas jau vien dėl to, kad padeda užtikrinti asmenų teises baudžiamajame procese.

IŠVADOS BEI PASIŪLYMAI

1. Terminas „apeliacija“ yra kilęs iš lotyniško termino *appellatio*, reiškiančio kreipimąsi, skundą. Šiuo metu galiojantis BPK pateikia apeliacinės instancijos (12 straipsnis), apeliacinio skundo (13 straipsnis) bei apelianto (14 straipsnis) sąvokas, tačiau nepaaiškina, kas yra pati apeliacija baudžiamajame procese. Baudžiamajame procese apeliacija yra viena iš teismo nuosprendžių ar nutarčių apskundimo formų ir neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių patikrinimo būdas. Siūlytume apeliaciją Lietuvos baudžiamajame procese apibrėžti kaip *neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo bei pagrįstumo patikrinimą* ir šią sąvoką įtraukti į galiojančio BPK II skyrių, skirtą pagrindinėms sąvokoms apibrėžti.

2. Atskirų valstybių galiojančiuose baudžiamojo proceso teisės aktuose pateikiamos apeliacijos sąvokos skiriasi priklausomai nuo to, kaip vertinama apeliacija baudžiamajame procese – ar kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas (*novum iudicium*), ar kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė (*revisio prioris instantiae*). Kontinentinės Europos šalyse, Japonijoje apeliacija suprantama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą ir jį panaikinti ar pakeisti dėl pirmosios instancijos teismo padarytų fakto ar teisės klaidų. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse apeliacijos sąvoka apima kreipimąsi ne tik į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą, bet ir į trečiosios grandies teismą su prašymu peržiūrėti sprendimą, priimtą apeliacine tvarka.

3. Apeliacijos institutas atsirado Senovės Romoje, kurioje magistratų sprendimus baudžiamosiose bylose buvo galima apskusti imperatoriui, kurio veiksmus nagrinėjant šiuos skundus jau galime laikyti apeliacijos instituto, tokio, kaip mes jį suprantame dabar, užuomazgomis. Lietuvoje apeliacijos instituto baudžiamajame procese užuomazgas randame Pirmajame Lietuvos Statute (1529 m.), kuriame buvo numatyta feodalinės apeliacijos galimybė. Baudžiamąsias bylas nagrinėdavo seniūnai ir vaivados, o jų priimtus sprendimus buvo galima apskusti Didžiajam Kunigaikščiui ir Ponų Tarybai.

4. Lietuvos apeliacinį procesą charakterizuoja šie esminiai principai: a) *suspensyvinis apeliacijos poveikis*, reiškiantis, kad proceso šaliai padavus apeliacinį skundą, sustabdomas baudžiamojoje byloje priimto teismo nuosprendžio ar nutarties įsiteisėjimas, kartu – jų vykdymas; b) *devoliucinis apeliacijos poveikis*, reiškiantis, kad nuosprendžio ar nutarties apskundimas apeliacine tvarka nulemia tai, jog baudžiamoji byla perduodama nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, t. y. teismo procesas pratęsiamas antrosios instancijos teisme;

c) *tantum devolutum quantum appellatum* principas turintis du aspektus: visų pirma, jis reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas tikrina teisėtumą ir pagrįstumą tik tos nuosprendžio dalies, kurią apeliantas skundžia; antra – apeliacinės instancijos teismas tikrina apskūsto teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą tik apeliacinį skundą pateikusiam asmeniui (pažymėtina, kad LR BPK numato išimčių iš šios taisyklės); d) *non reformatio in pejus* principas reiškiantis, kad apeliacinės instancijos teismas negali priimti sprendimo, bloginančio apelianto padėtį, lyginant su nustatyta skundžiamu pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu ar nutartimi.

5. Tam, kad apeliacinis procesas būtų pradėtas, turi egzistuoti įstatyme numatyta sąlygų visuma: a) turi būti laikomasi įstatymo nustatyto termino apeliaciniam skundai paduoti; b) skundą turi paduoti asmuo, pagal įstatymus turintis teisę apskūsti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį; c) apeliacinio skundo dalykas turi atitikti įstatyme nustatytus reikalavimus ir negali išeiti už šių reikalavimų ribų; d) apeliacinis skundas turi atitikti įstatyme numatytus turinio ir formos reikalavimus. Nesant bent vienos iš šių sąlygų apeliacinės instancijos teismas nesiima nagrinėti apeliacinio skundo, o jei tai paaiškėja jau skundą priėmus, apeliacinis procesas privalo būti nutraukiamas.

6. Apeliacinio skundo ribas apibrėžia nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto reikalavimai – jų apimtis, pobūdis, konkretumas, tikslumas. Pagal reikalavimų apimtį nustatoma, ar skundžiamas visas nuosprendis (nutartis), ar tik jo dalis. Pagal reikalavimų pobūdį ir nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindus bei motyvus nustatoma, ar skundu ginčijamas dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme, ar tik kaltės forma, veikos kvalifikavimas, baudmės griežtumas (švelnumas). Apeliaciniame skunde tiksliai suformuoti konkretūs reikalavimai paprastai nustato aiškesnes apeliacinio skundo ribas nei bendresnio pobūdžio reikalavimai. Apeliantui netiksliai ar net netinkamai suformulavus savo reikalavimą, apeliacinės instancijos teismas apie apeliacinio skundo ribas turi spęsti iš skunde nurodytų nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindų ir motyvų. Pačia bendriausia prasme bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas apibrėžia galiojančio BPK 320 straipsnio 3 dalis, kurioje nurodoma, kad teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti.

7. Išnagrinėjęs bylą teismo posėdyje, dėl apskūsto nuosprendžio apeliacinės instancijos teismas priima nuosprendį arba nutartį, dėl apskūstos nutarties – tik nutartį. Apeliacinės instancijos teismas priima tokio pobūdžio nuosprendžius: a) panaikinti apkaltinamąjį nuosprendį ir nutraukti bylą; b) pakeisti nuosprendį; c) panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį, ir tokio pobūdžio nutartis: a)

atmesti apeliacinį skundą; b) panaikinti nuosprendį ir nutraukti bylą; c) pakeisti nuosprendį; d) panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui; e) panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą prokurorui.

8. Analizuojant apeliacijos baudžiamajame procese institutą atskirose užsienio valstybėse, ypač dideli skirtumai nustatyti tarp kontinentinės Europos šalių ir bendrosios teisinės sistemos valstybių. Tarp apeliacinio skundo padavimo ir jo išnagrinėjimo tvarkos Lietuvoje ir kitose kontinentinės Europos valstybėse didesnių skirtumų nėra. Bendrosios teisinės sistemos valstybėse apeliacijos samprata apima bet kokį pirmosios instancijos teismų apskundimo būdą, taip pat ir tai, kas kontinentinės Europos valstybėse yra suprantama kaip kasacija bei baudžiamųjų bylų atnaujinimas dėl naujai paaikškėjusių aplinkybių.

9. Apeliacija Prancūzijoje priskiriama prie ordinarinių, reformacinių neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo sprendimų apskundimo būdų. Apeliacinis skundas paduodamas vadovaujantis tiek teisiniais, tiek faktiniais pagrindais ir jį nagrinėja aukštesnės instancijos teismas. Apeliacinio skundo padavimas sustabdo pirmosios instancijos teismo sprendimo įsigaliojimą. Skiriamas *pagrindinis* ir *atsikirstinis* apeliacinis skundas. Atsikirstinis apeliacinis skundas gali būti pateikiamas tik tuomet, kai kas nors iš turinčių teisę paduoti pagrindinį apeliacinį skundą asmenų (išskyrus Generalinį prokurorą) jį padavė. Tai panašu į Lietuvoje taikomus atsikirtimus į apeliacinį skundą.

10. Pirmosios instancijos teismų sprendimų patikrinimą apeliacine tvarka Jungtinėse Amerikos Valstijose galima laikyti vienu iš pačių sudėtingiausių ir nepakankamai teisiškai sureglamentuotų baudžiamojo proceso institutų. Apeliacinio proceso specifiką nulemia nemažai faktorių, pavyzdžiui, ar skundžiama pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis, kuria teisiamasis pripažintas kaltu, ar tik jam paskirtos bausmės rūšis bei dydis; ar teisiamasis prisipažino kaltu nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme; ar nekyla abejonių dėl teisingo baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymo; ar baudžiamoji byla buvo išnagrinėta laikantis visų procedūrinių reikalavimų; ar baudžiamoji byla buvo nagrinėta supaprastinta (sumarinio proceso) tvarka, ar specialiai nustatyta sunkiems nusikaltimams nagrinėti tvarka; kas padavė apeliacinį skundą – nuteistasis ar kaltintojas ir dar daug kitų faktorių, kurių baigtinio sąrašo pateikti neįmanoma. Be to, apeliacinio proceso skirtumus labai įtakoja tiek federacinės, tiek kiekvienos į federaciją įeinančios valstijos teisinės sistemos egzistavimas.

11. Apeliacija (appeal) Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės baudžiamajame procese reiškia visus įvairių teisminių institucijų priimtų sprendimų baudžiamosiose bylose apskundimo būdus. Apeliacijos samprata ir įgyvendinimas šioje valstybėje neatitinka Lietuvos Respublikoje bei kontinentinės Europos valstybėse naudojamos

apeliacijos sampratos bei įgyvendinimo. Jungtinės Karalystės baudžiamajame procese neegzistuoja Europos valstybėse pripažįstamos taisyklės, nurodančios, kad proceso dalyviams turi būti garantuojama teisė į baudžiamosios bylos peržiūrėjimą bent dvejose teisminėse instancijose. Jungtinėje Karalystėje apeliacija yra ne tiek procese dalyvaujančių šalių teisė ir prerogatyva, kiek proceso šalių ir teismo sąveikos rezultatas – proceso šalys prašo teismo leisti joms paduoti apeliacinį skundą aukštesnės instancijos teismui, o teismas, išnagrinėjęs tokį prašymą, arba jį patenkina, arba atmeta.

12. Apeliacinio skundo padavimas ir jo išnagrinėjimas Vokietijos baudžiamajame procese yra labai panašus ir artimas apeliacijai Lietuvos Respublikoje, tačiau pabrėžtina, kad apeliacijos institutas Vokietijos baudžiamajame procese yra vienas iš tų baudžiamojo proceso institutų, kuriuos ypač kritikuoja Vokietijos baudžiamojo proceso teisės specialistai. Galimybė antrą kartą iš esmės išnagrinėti tą pačią baudžiamąją bylą apeliacinės instancijos teisme nurodoma kaip pati didžiausia apeliacijos instituto baudžiamajame procese yda. Pakartotinis baudžiamosios bylos išnagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme kritikuojamas dėl labai prastos įrodymų pateikimo bei jų išnagrinėjimo kokybės.

13. Norėtume pabrėžti, kad visiškai atmesti apeliacijai kaip baudžiamojo proceso institutui reiškiamos kritikos negalima, tačiau tikslingiau ir naudingiau būtų tobulinti apeliacinio proceso įgyvendinimą – numatyti sankcijas pirmosios instancijos teismų teisėjams, jei nustatomi esminiai teisiniai ar faktiniai baudžiamosios bylos nagrinėjimo pažeidimai, riboti naujų įrodymų pateikimą apeliacinės instancijos teisme ir pan., bet ne siekti apeliacinio proceso panaikinimo, kadangi jis yra būtinas jau vien dėl to, kad padeda užtikrinti asmenų teises baudžiamajame procese.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 31 (su pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785// Valstybės žinios, 2002. Nr. 37 (su pakeitimais ir papildymais).
4. 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (negalioja nuo 2003 m. gegužės 1 d.).
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (1950 m. lapkričio 4 d.) // Valstybės žinios, 2000. Nr. 96-3016.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1995. Nr. 37-913.
7. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimas Nr. I-1136 „Dėl prisijungimo prie Jungtinių Tautų Organizacijos 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto“ // Valstybės žinios, 1991. Nr. 27.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (2002 m. gegužės 1 d. redakcija) // Valstybės žinios, 2002. Nr. 17-645 (su pakeitimais ir papildymais).
9. Teismų santvarkos įstatymas // Lietuvos Vyriausybės žinios, 1933. Nr. 419.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 26 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka“ // Teismų praktika, 2000. Nr. 13.
11. Lietuvos Respublikos Generalinio Prokuroro 2003 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. I-108 patvirtinti Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai // Valstybės žinios, 2003. Nr. 145.

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

1. Ambrasaitė G. Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys // Jurisprudencija, 2006. Nr. 4 (82).
2. Ambrasaitė G. Apeliacinio proceso prielaidos // Jurisprudencija, 2006. Nr. 79.

3. Andriulis V. Pamedės Teisyno baudžiamoji teisė ir procesas // Socialistinė teisė, 1978. Nr.1.
4. Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais (neoficialus leidimas) / Redagavo M. Kavolis. Kaunas, 1933.
5. Brief Account of the Administration of Justice in Denmark. The Ministry of Justice of Denmark, 1992.
6. Christopher J. Emmins and John Sprack. A Practical Approach to Criminal Procedure, London, 1992.
7. Criminal Procedure Systems in the European Community. Ed. By Ch. Van Wyngaert. London, 1993.
8. Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas. Vadovėlis aukšt. m–loms. Vilnius, 1978.
9. A Dictionary of Law. Third Edition. Edited by Elizabeth A. Martin. Oxford University Press.
10. The Dictionary of English Law / gen. Editor E. Jowit. London. Sweet and Maxwell, 1959.
11. Foyinyckij I. J. Kurs ugolovnovo sudopraizvodstva. Tom II. Sankt Peterburg, 1898.
12. Goda G., Jasaitis G., Kazlauskas M. ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras // Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2001 m. kovo 12 d. Pirmas leidimas. Vilnius, 2001.
13. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I tomas. Vilnius, 2003.
14. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius, 2003.
15. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005.
16. Gucenko K. F., Golovko L. V., Filimonov B. A. Ugolovnyj process zapadnych gosudarstv. Moskva, 2001.
17. Hornstein A. D. Appellate Advocacy in a Nutshell. St Paul. Minn West Publishing Co., 1984.
18. Kazlauskas M. ir kiti. Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 1976.
19. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius, Justitia, 2005.

20. Novyckyj K. B. Rymškoje pravo. Moskva, 1993.
21. Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995.
22. Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose, Vilnius. 1997.
23. Ugolovno – procesualnyj kodeks Franciy. Moskva, 2001.
24. Vansevičius S. Lietuvos feodalinės teisės paminklas (Kazimiero Teisynui 500 m.) // Socialistinė teisė, 1968. Nr. 2.
25. Vansevičius S. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius, 1979.
26. 1999 Annual Report of Director Administrative Office of the U. S. Courts
27. Tinklapiu Internetu adresu: <http://www.autoinfo.lt/webdic/>

APELIACIJA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Magistro baigiamojo darbo santrauka

Apeliacija baudžiamajame procese yra viena iš teismo nuosprendžių ir nutarčių apskundimo formų ir neįsiteisėjusių teismo nuosprendžių ar nutarčių patikrinimo būdas. Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme – kontrolinė baudžiamojo proceso stadija, kurios paskirtis yra patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas.

Baudžiamajame procese, kaip ir bet kurioje kitoje žmonių veiklos sferoje, gali pasitaikyti klaidų. Klaidos, padarytos priimant nuosprendį ar nutartį pirmosios instancijos teisme, ypač svarbios, nes gali sukelti neatitaisomų padarinių. Būtent nuosprendžio priėmimu baudžiamoji byla išsprendžiama iš esmės ir būtent šiuo dokumentu asmuo gali būti pripažintas kaltu ir jam paskirta kriminalinė bausmė. Priimant nuosprendį įgyvendinami baudžiamojo proceso tikslai konkrečiose baudžiamosiose bylose. Netinkamai išsprendus kaltumo ir kriminalinės bausmės paskyrimo klausimus, pažeidžiamos asmenų teisės bei laisvės, visuomenės ir valstybės interesai, todėl šios klaidos turi būti nedelsiant ištaisytos. Apeliacijos institutas baudžiamajame procese ir yra skirtas pirmosios instancijos teismo padarytų klaidų ištaisymui

Darbas remiasi Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais, jų oficialiais išaiškinimais, baudžiamojo proceso teisės bei istorine mokslinė literatūra.

Pirmajame darbo skyriuje analizuojama apeliacijos instituto baudžiamajame procese samprata ir istorinė raida tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje.

Antrasis skyrius skirtas apeliacijos institutui dabartinėje Lietuvos Respublikoje. Jame pateikiama bendroji apeliacijos instituto charakteristika, analizuojamos apeliacinio skundo pateikimo bei jo išnagrinėjimo problemos, taip pat aptariami apeliacinės instancijos teismo priimami sprendimai, išnagrinėjus apeliacinį skundą.

Trečiajame darbo skyriuje nagrinėjamas apeliacijos institutas atskirų užsienio valstybių – Prancūzijos Federacinės Respublikos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės bei Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamuosiuose procesuose.

Darbo pabaigoje pateikiami pasiūlymai dėl įstatymų, reglamentuojančių apeliacinio skundo pateikimo bei jo nagrinėjimo tvarką, tobulinimo.

THE INSTITUTION OF APPEAL IN CRIMINAL PROCEDURE: COMPARATIVE ANALYSIS

The summary of master's thesis

The appeal in criminal procedure is one of measures to examine court's unenforced sentences and judgments and also it is the form of peach such sentences and judgments. The procedure of appeal in the appeal instance court is clock-house stage of the criminal procedure, which should verify the legality and legitimacy of unenforced sentences and judgments and also correct the mistakes of the first instance court.

In criminal procedure, as in any other sphere of humans activities, it is possible to make some mistakes. The mistakes, which were made in the courts of first instance sentence, have specifically meaning, because they can bring an irretrievable results. The acceptance of the sentence in the court means that the criminal case was considered in all aspects, also the person could be conceded guilty and sentenced with the criminal penalty. The court's sentence contributes to implement the main goals of the criminal procedure. When the questions of quilt and criminal punishment are solved wrongly, the liberties, rights and interests of individuals and all society are violated, so all such mistakes should be corrected very soon. The institution of appeal in criminal procedure is intended to correct all mistakes of this kind.

The research is based on legal acts of the Republic of Lithuania and the foreign countries, the official interpretation of law, the literature of the law of criminal procedure and the historical literature.

In the first chapter of the work the author analyses the notion of the institution of appeal in criminal procedure and its historical development in the Republic of Lithuania and the whole world.

The second chapter of this work deals with the institution of appeal in the Republic of Lithuania. It contains the general characteristic of the appeal, analyses the problems of proposing and examining of the appeal complaint, also deals with the courts decisions, taken after the examining the appeal complaint.

In the third chapter of the work the institution of appeal in different foreign countries- the United States of America, France, Germany, the Great Britain is analysed.

At the end of the work the author makes suggestions for the optimum regulation of proposing and examining of the appeal complaint in the laws of the Republic of Lithuania.